

Benita Luttinen ja Aada Peltola

Työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeellisuudesta ja hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa

Työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeellisuudesta ja hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa

Benita Luttinen ja Aada Peltola
Opinnäytetyö
Kevät 2023
Sosiaalian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Benita Luttinen ja Aada Peltola

Opinnäytetyön nimi: Työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeellisuudesta ja hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa

Työn ohjaajat: Pirkko Pietilä ja Merja Savolainen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2023

Sivumäärä: 43 + 1 liite

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tutkimustietoa kokemusasiantuntijuudesta lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseksi. Yhteistyötahomme on yksityisen sektorin palveluntuottaja, joka tuottaa monia sosiaalipalveluja, kuten lastensuojelunpalveluja. Yhteistyötahollemme tiedon tuottaminen tämän aiheen tiimoilta oli tarpeellista, sillä lastensuojelun jälkihuollon kehittäminen on tällä hetkellä ajankohtaista. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä jälkihuollossa.

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa haastattelimme neljää työntekijää, jotka työskentelevät jälkihuollon nuorten parissa. Opinnäytetyön tietoperustassa käsittelemme tähän aiheeseen olennaisia teemoja, jotka otettiin mukaan myös teemahaastatteluun. Haastatte- luista saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Tutkimustulosten perusteella kokemusasiantuntijuudelle nähtiin tarvetta lastensuojelun jälkihuol- lossa ja tunnistettiin ettei sitä ole vielä tarpeeksi hyödynnetty. Lisäksi kehittämisen kannalta nousi esille selvänä teemana siirtymisvaiheissa tehtävän työn kehittäminen. Nuoren siirtyessä lastensuo- jelusta jälkihuoltoon ja itsenäistyessä viimeistään 25-vuotiaana jälkihuollon palveluista.

Työntekijöiden näkemys oli, että parhaimmassa tapauksessa kokemusasiantuntija on vahvista- massa asiakassuhdetta nuoren ja jälkihuollon työntekijän välillä. Lisäksi kokemusasiantuntija pys- tyy tuomaan aivan erilaista näkökulmaa omasta kokemuksestaan. Nuoren ei välttämättä tarvitse kulkea samankaltaista polkua, kun kokemusasiantuntija on kertomassa esimerkiksi päihderiippu- vuudesta.

Asiasanat: jälkihuolto, lastensuojelu, kokemusasiantuntijuus, kehittäminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Benita Luttinen ja Aada Peltola

Title of thesis: Employees' Views on the Necessity and Utilization of Experience Expertise in Aftercare of the Child Protection Services

Supervisors: Merja Savolainen ja Pirkko Pietilä

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2023

Number of pages: 43 + 1 appendix

The aim of this thesis is to produce research data on experience expertise for the development of aftercare within the child protection services. Our partner in this thesis is a private sector service provider that produces many social services, such as child protection services. Research and generating information about this topic is necessary because the development of aftercare of the child protection services is currently topical. The purpose of the study is to find out the views of aftercare employees on the need for experience expertise and its utilization in aftercare.

The thesis is a qualitative study, in which we interviewed four aftercare employees using theme-based interview methods. In the data base of the thesis, we discuss themes relevant to this topic, which were also included in the theme-based interviews. The material obtained from the interviews was also analyzed by themes.

Based on the results, a need for experience expertise was seen in the aftercare within the child protection and it was recognized that it has not yet been utilized enough. In terms of development, the development of the work done in transition phases emerged as a clear theme. When a young person moves from child protection to aftercare and becomes independent from aftercare services at the age of 25 at the latest.

The employees' view was that, in the best case the experience expert is strengthening the customer relationship between the young person and the aftercare employee. In addition the experience expert is able to bring a completely different perspective from own experiences. The young person does not necessarily have to follow a similar path when the experience expert is for example telling about drug addiction.

Keywords: aftercare, child protection, expert by experience, development

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	NUORI LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLLOSSA.....	8
	2.1 Lastensuojelun jälkihuolto	8
	2.2 Aikuisuuden tukeminen lastensuojelun jälkihuollossa	10
3	KOKEMUSASIAINTUNTIJUUS LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLLOSSA.....	12
	3.1 Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen	13
	3.2 Osallisuus ja vertaisuus.....	15
4	TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ	17
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	19
	5.1 Teemahaastattelu.....	19
	5.2 Tutkimukseen osallistujat ja aineiston keruu	20
	5.3 Aineiston analysointi.....	21
	5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	22
6	TULOKSET.....	25
	6.1 Vertaisuus	25
	6.2 Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa.....	28
	6.2.1 Kokemusasiantuntijan rooli osana koko työyhteisöä	29
	6.2.2 Huomioitavia asioita kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisessä	31
	6.3 Lastensuojelun jälkihuolto ja sen kehittäminen.....	32
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	34
8	POHDINTA	38
	LÄHTEET.....	40

1 JOHDANTO

Kokemusasiantuntijatoiminta on Suomessa suhteellisin uusi toimintamuoto ja siihen liittyvä kokemusasiantuntijakoulutus myös, mutta kokemusasiantuntijuuden sekä vertaisuuden merkitys on tunnistettu laajalti useilla työkentillä. Esimerkiksi mielenterveys- ja päihdekuntoutujille sekä heidän läheisilleen eri järjestöt ja organisaatiot ovat järjestäneet koulutuksia 1990-luvulta. (Kokemusasiantuntijakoulutuksen suositukset 2015.) Lastensuojelussa kokemusasiantuntijuutta on hiljalleen alettu myös hyödyntämään. Jälkihuollon kehittäminen on tällä hetkellä ajankohtainen aihe ja kokemusasiantuntijoiden kuuleminen sekä mukaan ottaminen on todella tärkeää palveluiden kehittämisen kannalta.

Tällä hetkellä ne, jotka ovat jostain syystä muita haavoittuvammassa asemassa, eivät välttämättä saa riittävästi tukea ja apua. Lastensuojelun asiakkaat ovat haavoittuvaisessa asemassa, joka edellyttää viranomaisilta ja muilta toimijoilta erityistä huomiota ja herkkyyttä toimia huomioiden asiakkaan tosiasialliset olosuhteet. Monet kohtaavat myös joustamattomia käytäntöjä tai syrjiviä rakenteita niissä tilanteissa, kun apua eniten tarvitsisi. Tärkeää olisi, että lapsi tai nuori kohdattaisiin kaikessa toiminnassa osallisena eikä olosuhteidensa uhrina. (Valtioneuvosto Helsinki 2021, 19.) Kansallisessa lapsistrategiassa ohjeistetaan toimimaan ja kerrotaan miten Suomessa lasten oikeudet tulisi toteutua. Yhtenä tärkeänä teemana nousee haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen sekä tämän lisäksi lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa. Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus saada tietoa oikeuksistaan ja varsinkin itseään koskettavista asioista. (Kansallinen lapsistrategia 2021.)

Yhteistyötahomme kautta löysimme työntekijöitä ympäri Suomea, jotka työskentelevät lastensuojelun jälkihuollon nuorten parissa. Yhteistyötahomme tuottaa sosiaalipalveluja, esimerkiksi lastensuojelun laitoshoidon, perhehoitoa, perhekuntoutusta, tukiasumista sekä jälkihuoltoa. Yhteistyötahomme on kovaa vauhtia kasvava sosiaalialan yritys ja yksi Suomen suurimmista kotimaisesti omistetuista sosiaalialan toimijoista.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa kokemusasiantuntijuudesta lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseksi. Tämän tutkimuksen teko lähti yhteistyötahomme lastensuojelun jälkihuollon kehit-

tämistarpeesta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä jälkihuollossa. Lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemykset ovat tutkimuksessamme olennaista. Heidän näkökulmansa ovat merkittävässä asemassa, kun halutaan kehittää palveluita käyttäjälähtöisempään suuntaan ja tarkoituksenmukaisemmiksi. Tutkimustehtävämme oli seuraava: Millaisia näkemyksiä lastensuojelun jälkihuollon työntekijöillä on kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa?

Tutkittava aihe lähti liikkeelle kiinnostuksestamme kokemusasiantuntijuutta sekä lastensuojelua kohtaan sekä yhteistyötahomme toiveesta ja näkemästä tarpeesta jälkihuollon kehittämistä kohtaan. Jälkihuollon kehittäminen on tällä hetkellä ajankohtaista yhteistyötahollemme ja siihen pohjautuu myös tämän opinnäytetyön aihe kokemusasiantuntijuuden tarkastelusta ja hyödyntämisestä.

2 NUORI LASTENSUOJELUN JÄLKIHOULLOSSA

Suomessa oli vuonna 2020 lastensuojelun jälkihuollon asiakkaana noin 8 133 lasta tai nuorta, joista suurin osa (85 %) oli yli 18-vuotiaita. Jälkihuollon asiakkaista vain neljä prosenttia oli alle 13-vuotiaita. Vuonna 2020 tehdyn lastensuojelulain muutoksen seurauksena täysi-ikäisten jälkihuollon asiakkaiden määrä nousi vielä 5 % vuodesta 2019. Uudistuksessa jälkihuollon ikärajaa nostettiin 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. Tätä kasvua voidaan kuitenkin pitää maltillisena ja voidaan päätellä, että uudistuksen myötä vain osan 20-vuotta täyttäneen jälkihuollon asiakkuutta jatkettiin. (THL 2021, 16–17.)

Usein nuori tarvitsee sijoituksen jälkeen jälkihuollon tukea ja hyötyykin tästä tuesta. Jälkihuollolla pyritään tukemaan nuoren itsenäistymistä ja kotona asumista, mutta myös turvaamaan aiemman sijaishuollon kantavuus. Lastensuojelun Keskusliiton 2016 vuonna laatiman Mikä jälki jää? -Oppaan mukaan itsenäistyvää nuori tarvitsee tukea käytännön asioiden hoitamisen, tuen ja turvan sekä tulevaisuudensuunnitelmien rakentamiseen. Näiden lisäksi vertaisuutta ja mahdollisuuksia jakaa kokemaansa toisten nuorten kanssa. Jälkihuollon aikana olisi tärkeää kartoittaa kuinka paljon kullakin nuorella on mahdollisuuksia kokemusten jakamiseen yhdessä toisten kanssa. (Lastensuojelun Keskusliitto 2016.)

Kokemusasiantuntijuuden ja kokemustiedon hyödyntäminen lastensuojelussa on lisääntynyt selkeästi viimeisen kymmenen vuoden aikana ja tarve tälle on tunnistettu, mutta käytännöt sen toteuttamiseen ovat vielä aika kirjavia eivätkä vakiintuneita. Yhä useammin sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä palvelurakenteiden kehittämistyössä on mukana kokemusasiantuntijoita. Kokemusääni auttaa tuottamaan parempia palveluja, joten esimerkiksi lastensuojelun asiakkaana olevia tai olleita nuoria on tärkeää kuulla. (Lastensuojelun keskusliitto 2021.) On erityisen tärkeää korostaa lasten ja nuorten omaa toimijuutta jälkihuollossa, jonka tavoitteena on vahvistaa kasvua kohti itsenäistä elämää sekä vahvistaa lapsen tai nuoren toimintakykyä (Pukkio & Hipp 2016, 103.)

2.1 Lastensuojelun jälkihuolto

Ensimmäinen kansallinen lapsistrategia julkaistiin vuoden 2021 alkupuolella, tarkalleen 23.2.2021. Strategiaa oli suunnittelemassa ja linjaamassa Parlamentaarinen komitea ja se määrittä sisällön

strategialle kolmen pääajatuksen mukaan. Ensimmäisenä strategialla luodaan aidosti lapsi- ja perheyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi. Toisena lapsen oikeudet ja asema vakiinnutetaan niin, että lapset huomioidaan johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa ja tosiasiallisessa toiminnassa muiden yhteiskunnan jäsenten rinnalla ja että lapset saavat tietoa heille kuuluvista oikeuksista. Kolmantena ja viimeisenä haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema turvataan ja heidän tarpeensa tunnustetaan paremmin. (Kansallinen lapsistrategia 2021.)

Valtakunnallinen nuorisotyön ja –politiikan ohjelma 2020–2023 on merkittävä nuorten kannalta, koska sillä pyritään edistämään nuorten osallisuutta yhteiskunnassa ja tavoittamaan heille merkityksellistä elämää. Hallituksen nuorisopoliittisiin tavoitekokonaisuuksiin kuuluu syrjäytymisen väheneminen, nuorelle keinoja ja taitoja osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä yhdenvertaisuuden ja turvallisuuden vahvistuminen. Tavoitekokonaisuuksiin liittyen on määritelty toimenpiteitä, miten näitä tavoitteita kohti päästäisiin. Yksi tärkeä toimenpide on lastensuojelun jälkihuollon kehittäminen antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen. (Valtakunnallinen nuorisotyön ja –politiikan ohjelma 2020–2023).

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 17.1.2019 lastensuojelun jälkihuoltoon keskittyvän työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, kuinka jälkihuolto riittävällä tavalla vahvistaisi esimerkiksi toimintakykyä ja riittävää toimijuutta, tukisi opiskelua ja siirtymää työelämään sekä vähentäisi huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta ja tukisi integroitumista yhteiskuntaan. Työryhmän keskeisinä ehdotuksina olivatkin lastensuojelun jälkihuollon uudistaminen tavoitteelliseksi nuorten aikuistumisen ja itsenäistymisen tueksi täysi-ikäisten nuorten osalta. Ehdotukset koskivat myös paljolti lakiuudistuksia, kuten erillislain laatiminen, joka tukisi nuoria aikuisia, jotka ovat aikaisemmin olleet lastensuojelun sijoittamina. Myös uuden lainsäädännön toimeenpanoa tuettaisiin erillisellä ”aikuistumisen tuen ohjelmalla”. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019).

Jälkihuoltoa tarjotaan, kun nuorella on edessä itsenäistyminen sijaishuollosta. Jälkihuoltoa järjestetään myös silloin, kun nuorella on vähintään puolen vuoden mittainen yhtäjaksoinen sijoitus avoimuuden tukitoimena. Jälkihuollon järjestäminen on hyvinvointialueen vastuulla (Lastensuojelulaki, 417/2007). Jälkihuollon tarkoituksena on tukea itsenäistyvän nuoren arkielämää ja kotiutumista. Jälkihuolto itsessään voi siis olla hyvin monenlaista, kun lähdetään toteuttamaan sitä nuoren yksilöllisistä tarpeista lähtöisin. Lähes kaikki itsenäistyvät nuoret tarvitsevat enemmän tai vähemmän jonkun aikuisen tukea arkisiin asioihin ja nimenomaan uuteen arkeen sopeutumisessa. Jälkihuollon

tuki nuorelle voi siis liittyä asumiseen, koulutukseen, toimeentuloon, terveydenhuoltoon sekä sosiaalisen tai psyykkisen toimintakyvyn tukemiseen. Lastensuojelulain uudistuttua jälkihuoltoa järjestetään nykyään 25 ikävuoteen saakka ja se aloitetaan viimeistään, kun nuori täyttää 18 vuotta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.) Jälkihuoltoa järjestettiin nuorille aikaisemmin 21 ikävuoteen saakka. Jälkihuollon tehtävänä on siis tarjota kokonaisvaltaista aikuistumisen tukea nuorelle, ideaalitalanteessa tuki on suunniteltu yhdessä nuoren kanssa ja tarjottu tuki on tavoitteellista sekä pitkäkestoista (Lastensuojelun käsikirja 2021). Jälkihuolto on nuorelle täysin vapaaehtoista ja vaikka nuori heti itsenäistyttyä ottaisi jälkihuollon tarjoamaa tukea vastaan, on hänellä siihen oikeus 25 ikävuoteen saakka.

2.2 Aikuisuuden tukeminen lastensuojelun jälkihuollossa

Jokainen nuori tarvitsee aikuisen tukea ja läsnäoloa kasvaessaan kohti aikuisuutta. Luonnolliset tukipilarit nuoren elämässä ovat huoltajat sekä muut lähipiiristä löytyvät luotettavat aikuiset. Nuorella, joka siirtyy aikuisuuteen lastensuojelun sijaishuollon kautta, turvallisia ja luotettavia aikuisuhteita ei välttämättä löydy omasta perheestä. Tällöin yhteiskunnan tuki ja kopin ottaminen nuoresta aikuisesta nousee ensiarvoisen tärkeäksi. Halu itsenäistymiselle on yksi suomalaisten nuorten motiiveista muuttaa pois kotoaan. Suomessa nuoret muuttavat kotoaan pois verrattain nuorina, tyypillisesti 8—19-vuotiaana. Lastensuojelun laitoshoidosta itsenäistyvän itsenäistymismuutto tapahtuu nuoren täytettyä 18 vuotta, jolloin sijaishuolto päättyy. Kun nuoren itsenäistymismuutto tapahtuu ilman nuoren oma-aloitteista halua, voidaan sitä pitää yhtenä syynä siihen, että nuori tarvitsee itsenäistymisessään erityistä, ammattilaisen toteuttamaa tukea. (Malm 2019, 24.) Jälkihuollon keskeisimpänä tavoitteena voidaan pitää aikuisuuden tukemista. Jälkihuollon on myös tarkoitus turvata sijaishuollon aikana tehtyä työtä ja vahvistaa valmiuksia itsenäiseen elämään.

Täysi-ikäistyvän nuoren itsenäistymisprosessi ja jälkihuollon prosessi tulisi aloittaa jo hyvissä ajoin ennen 18 vuoden ikää. Todella lyhyessä ajassa huostaanotetun ja sijoitetun nuoren täysi-ikäistymisessä tapahtuu iso hyppäys nuoruudesta aikuisuuteen, kun esimerkiksi ikätoverit voivat käyttää useita vuosia vastaavaan prosessiin. Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren tulisi hyvin lyhyessä ajassa irtaantua sijaishuoltopaikastaan niin fyysisesti kuin emotionaalisesti, muuttaa asumaan itsenäisesti, opiskella tai käydä töissä sekä ymmärtää täysi-ikäisyyden oikeudet ja velvollisuudet. Olisi tärkeää loiventaa tätä suurta hyppäystä sekä ennen että jälkeen täysi-ikäistymisen pitkäjänteisellä itsenäistymistyöllä. Sijaishuoltopaikassa olisi hyvä tehdä itsenäistymissuunnitelma jo ennen

täysi-ikäistymistä, mahdollisuuksien mukaan harjoitella asumista ja elämistä itsenäistymisasunnossa, opetella arkisia taitoja, kuten talouden hallintaa ja laskujen maksamista, tukea nuoren voimavaroja sekä ennen kaikkea pyrkiä kartoittamaan ja kehittämään nuorelle tukiverkoston, johon tukeutua. Nuoren tukiverkosto voi koostua esimerkiksi tukihenkilöstä, jälkihuollon työntekijästä, sosiaalityöntekijästä, omista biologisista vanhemmista, sijaisvanhemmista, sisaruksista tai muista tärkeistä tukevista ihmisistä. (Hoikkala 2016. 36, 40,41.)

Jälkihuolto on paljolti nuoren tukemista aikuisuuteen ja uuteen arkeen sopeutumista. Kun jälkihuoltoa voidaan jatkaa nykyään 25 ikävuoteen, muuttuu jälkihuollon sisältö ja toteuttaminen. Jälkihuollon uudistaminen on hyvin ajankohtaista tällä hetkellä ja jälkihuollossa tulee ottaa huomioon entisten jo tärkeiksi todettujen asioiden lisäksi monia uusia näkemyksiä. Vanhemmuuden tukeminen voidaan nähdä toki jälkihuollon nuoren vanhempien tukemisena, mutta erityisesti myös vanhemmuuden tukemisena, kun nuori itse alkaa rakentamaan omaa perhettään. Tutkimuksissa on todettu, että perheellistyminen aikaisemmin on yleisempää sijoitettuna olleilla. Tähän tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota, kun jälkihuolto jatkuu 25 ikävuoteen. (Osallisuuden aika 2020.)

3 KOKEMUSASiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa

Kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan taitoa, joka pohjautuu omakohtaiseen kokemukseen tai vaikkapa oman läheisen kautta saatuun kokemukseen liittyen esimerkiksi sairauteen tai sosiaali- seen ongelmaan. Kokemusasiantuntija omaa kokemustietoa tilanteesta riippuen myös siitä, mikä häntä itseään tai omaistaan on vienyt tilanteessa eteenpäin sekä mitkä tekijät ovat edesauttaneet tätä. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 107.) Lastensuojelussa toimivilla kokemusasiantuntijoilla on itsellään omakohtainen kokemus lastensuojelun asiakkuudesta. Kuitenkaan jokaista lastensuojelun asiakasta ei voida nimittää kokemusasiantuntijaksi, sillä asiakkuus muuttuu kokemusasiantuntijuudeksi, kun hänen kokemustaan hyödynnetään esimerkiksi työssä tai sen kehittämisessä. (Barkman, Inkinen, Isoniemi ja Vario 2017, 16–27.)

Kokemusasiantuntijuuden tarkoituksena on tuottaa tietoa asiakkaiden näkökulmista ja kokemuksista käsin. Näillä tiedoilla voidaan esimerkiksi kehittää palveluita ja parantaa palveluiden asiakaslähtöisyyttä. Muita tavoitteita kokemusasiantuntijuudella on esimerkiksi ymmärryksen lisääminen ja syventäminen, asenteiden muuttaminen sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Kokemusasiantuntijatoiminta on erityisesti 2000-luvulla kehittynyt toimintamuoto ja sen hyödyntäminen lisääntyy entisestään, kun kunnat palkkaavat kokemusasiantuntijoita esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluihinsa. Kokemusasiantuntijat voivat toimia työntekijän työparina, ohjaajina vertaisryhmissä, kokemuskouluttajina, arvioijina tutkimushankkeissa ja vertaistyössä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022.) Kokemusasiantuntijat voivat tuoda esille toimivia toimintatapoja, kuin myös kehitettäviä toimintatapoja. Kokemusten kautta saadaan selville, vastaako esimerkiksi työntekijän toiminta lastensuojelun asiakkaan tarpeita. Näin ollen ammattilaisilla on hyvät lähtökohdat esimerkiksi toimintojen ja laadukkaan lastensuojelutyön kehittämiseen. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 110–111.) Kokemusasiantuntijan avatessaan kokemuksiaan saa ammattilainen sellaista tietoa, jota hän ei muuten välttämättä saisi. Kokemusasiantuntijuus koostuu kokemuksesta, tiedosta sekä ohjaamiskoulutuksesta. Toiminta myös edellyttää, että kokemusasiantuntijana toimiva kykenee jäsentämään sekä arvioimaan kokemaansa. Kokemusasiantuntijan voidaan nähdä olevan ryhmään nähden vertainen, mutta työntekijöihin nähden taas asiantuntija. (Mikkonen & Saarinen 2018, 42.)

Kokemusasiantuntijuuden määritelmä on muuttuvainen tilanteen ja roolin mukaan. Esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden roolit, vastuut, tehtävät sekä asemat voivat vaihdella hyvinkin paljon. Tästä syystä kokemusasiantuntijalle ei ole olemassa aivan yksiselitteistä määritelmää. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 107–108.)

Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollon kentällä on otettu käyttöön esimerkiksi Auta Lasta Ry:n Veturointi-toiminnassa. Veturointi-toiminnan tarkoituksena on nuoren oman toimijuuden, elämän ja arjen sekä sosiaalisen osallisuuden tukeminen. Toiminnan tarkoituksena on myös vahvistaa kokemusasiantuntijoiden ja nuorten osallisuutta itse lastensuojelun toiminnassa ja kehittämisessä. Toiminnan ydintä on myös se, että kokemusasiantuntijat eli ”Veturit” toimivat tsemppareina ja nuorten tukena ja kehittävät näin lastensuojelua. (Auta Lasta ry 2022.) Kokemusasiantuntijatoimintaa pidetäänkin yhtenä konkreettisena keinona osallisuuden vahvistamisessa (Kokemusasiantuntijakoulutuksen suositukset 2015). Kokemusasiantuntija kykenee tuomaan työhön ulottuvuuksia, joita esimerkiksi ammattilaisen tai asiantuntijan ei ole mahdollista tarjota samalla tavalla. Kokemustiedon hyödyntämiseen liittyy olennaisesti myös vertaisuus ja vertaistoiminta. Vertaistoiminta taas liittyy kaikkeen siihen, mitä kuuluu itse vertaistukeen (Mikkonen & Saarinen 2018, 9.) Kokemusasiantuntijana toimiminen myös voimaannuttaa, sillä siinä saa kokemuksen osallisuudesta sekä vertaisuudesta. Kun saman kokemuksen omaavat toimivat yhdessä, nousee toiminnassa merkittävänä esiin vertaisuus ja sen hyödyt. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 113–115.)

3.1 Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen

Julkiset palvelut ovat enemmän tai vähemmän muovautuneet ammatillisten asiantuntijaprofessioiden ympärille ja näin ollen heidän työhönsä perustuviksi. Myös sosiaali- ja terveydenhuoltoala on tästä oiva esimerkki. Asiantuntijaperustaiselle työskentelylle ominaista on myös tietämisen ja taitamisen kulttuuri ja että vain korkea ammatillinen auttaja kykenee ratkaisemaan palveluja tarvitsevien ja käyttävien ihmisten ongelmat ja haasteet. Hiljattain kuitenkin kokemus- ja käyttäjänäkökulma ovat olleet ottamassa vahvempaa sijaa palvelujärjestelmässämme. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 108.)

Kokemusasiantuntijuutta voidaan lastensuojelun kentällä hyödyntää monilla eri tavoilla. Kokemustietoa tarvitaan oleellisesti esimerkiksi kehittämis-, kouluttamis- ja vaikuttamistyön tueksi ja sitä todellakin kannattaa hyödyntää, sillä sen tuloksena saadaan yhdistettyä kokemuseräinen ja teoreettinen tieto ja näin ollen rikastettua aiheen ympärillä käytävää keskustelua. Yhteisen ja avoimen

keskustelun kautta saadaan kaivettua erilaisia näkökulmia ja tällöin niitä on mahdollista myös ymmärtää paremmin. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, 2019.) Kokemusasiantuntijuus voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri osa-alueeseen: yksilökohtaiseen kokemusasiantuntijuuteen, yhteisölliseen kokemusasiantuntijuuteen sekä rakenteelliseen kokemusasiantuntijuuteen (Hokkanen ja Nikupeteri 2015, 32–33).

Yksilökohtaisella kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan asiantuntijuutta omasta kokemuksesta, jolloin kokemustietoutta on hyödynnetty omaan elämään sekä asian läpikäymiseen ja hyväksymiseen henkilökohtaisella tasolla. Yhteisöllisessä kokemusasiantuntijuudessa vertaisuutta tarjotaan muiden samankaltaisen kokemuksen omaaville ja vertaisuutta otetaan vastaan myös itse. Rakenteellisessa kokemusasiantuntijuudessa kokemusasiantuntijuutta hyödynnetään esimerkiksi yhdistyksissä ja verkostoissa, jolloin toiminta on säännönmukaista ja tarkoituksellista. Rakenteellinen kokemusasiantuntijuus mahdollistaa peräti yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja palveluiden kehittämisen. Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen vaatii kuitenkin toiminnan jatkumoa ja sitä kannattelevat rakenteet, jotta toiminta voi systematisoitua ja näin toimia yhtenä auttamisen sekä kehittämisen keinona. Yksilöllinen, yhteisöllinen sekä rakenteellinen kokemusasiantuntijuus ovat kaikki tärkeitä keinoja vaikuttaa, ja parhaimpaan lopputulokseen pääsee, kun kokemusasiantuntijuus saa rinnalleen ammatillisen tiedon sekä tilaa ja arvoa yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. (Hokkanen ja Nikupeteri 2015, 32–33.) Yhteisöllisellä tasolla kokemusasiantuntijat voivat toimia esimerkiksi vertaisten ohjaajina sekä tukena vertaisille. Toiminta asettuu tällöin perinteistä vertaistukitoimintaa, mutta rooli voi olla ammatillisempi vertaistoimintaan nähden. Ihmiset toimivat vertaistoiminnassa mm. toistensa tukijoina, samaistumisen kohteina, läsnäolijoina ja tasavertaisina, vastavuoroisina kuulijoina (Falk, Kurki, Rissanen, Kankaanpää & Sinkkonen 2013, 4). Vertaistukihenkilönä tai vertaisryhmän ohjaajana toimiminen edellyttää taitoja, joita pelkkä oman tarinan ja kokemustiedon työstäminen eivät anna. Ohjaajana toimimiseen onkin tarjolla erilaisia koulutuksia. (Hirschovits-Gerz, Sihvo, Karjalainen & Nurmela 2019, 12.)

Kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisessä on myös tärkeää tiedostaa sen rajoitukset ja kokemuksellisuuden luonne. Kokemusasiantuntijan tulee kyetä tarkastelemaan toiminnasta tai palvelusta saamiaan kokemuksia kriittisen reflektiivisesti. Sekä työntekijöiltä että myös kokemusasiantuntijoilta edellytetään dialogisia valmiuksia; kykyä avoimuuteen, taitoa perustella näkemyksiään ja perustellusti myös muuttaa omaa näkemystään, ääneen sanomista, että myös kiinnostusta, kun kokemusasiantuntijatoimintaa hyödynnetään sosiaalityön menetelmänä tai esimerkiksi palvelujen kehittämisessä. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 109.)

Kokemustieto tulisikin nähdä ennen kaikkea täydentävänä, monipuolistavana ja tasavertaisena teoreettisen tiedon rinnalla eikä olla uhka teoria- tai tutkimustiedolle. Kokemusasiantuntijoiden ottaminen aktiivisina osallistujina mukaan erilaisiin tutkimuksiin vaatii kehittämistyöntekijöiltä vahvaa yhteistyötaitoa, sillä kokemusasiantuntijat voivat tuoda tutkimukseen mukaan uutta tietoa, kokemuksia ja näkemyksiä, jotka voivat muodostaa kokonaan uuden tutkimuskysymyksen tai tutkimusasetelman. Tällöin parhaimmassa tapauksessa itse palvelun käyttäjät ovat vahvasti itse osallisina kehittämistyössä sekä menetelmäudistuksissa. (Hyväri & Rissanen 2014, 296–298.)

3.2 Osallisuus ja vertaisuus

Vertaisuudella tarkoitetaan kokemusten jakamista toisen saman kokeneen kanssa, jossa tärkeintä on kertominen ja kuuleminen. Ihminen voi kokea tulla syvästi ymmärretyksi, kun saa jakaa kokemuksiaan saman kokeneen kanssa. Vertaistuen avulla ihminen voi saada tietoa, tukea ja apua askarruttaviin kysymyksiin ja pohdintoihin. Vertaisuus mielletään myös olennaiseksi osaksi osallisuutta, jolla voidaan vahvistaa osallisuuden kokemusta. (Terveyskylä 2020.)

Osallisuus mielletään monitasoiseksi ja monisyiseksi tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuudeksi. Ihminen kokee olevansa osallinen omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa esimerkiksi osallistumis- ja vaikuttamistoiminnan sekä työn ja harrastusten kautta. Osallisuuden kokemusten nähdään rakentuvan arjen pienistä asioista, kuten kuulluksi ja huomioiduksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista, omaan elämään linkittyviin asioihin vaikuttamisesta ja omista asioista päättämisestä, keskusteluista sekä kohtaamisista. (Särkelä–Kukko 2014.) Myös lainsäädäntö korostaa lasten oikeutta osallisuuteen yksilötasoa laajemmissa yhteyksissä. Nuorisolain 8 § taas velvoittaa puolestaan järjestämään nuorille mahdollisuuden osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn sekä kuulemaan nuoria heitä koskevissa asioissa. Eri-tyisen tärkeää toimijuuden korostaminen on jälkihuollossa, jonka yhtenä tavoitteena on nimenomaan vahvistaa lapsen tai nuoren omaa toimintakykyä sekä kasvua kohti itsenäistä elämää. (Pukio&Hipp 2016, 102, 104.)

Jälkihuollossa on oleellista, että nuori itse pääsee osallistumaan oman jälkihuoltosuunnitelmansa tekemiseen. Nuori pääsee vaikuttamaan suunnitelmaan, kun hän saa itse kertoa omista näkemyk-

sistään omiin tarpeisiinsa liittyen. Samalla tavalla kuin sijaishuollon aikana on ollut käytössä asiakassuunnitelma, on myös jälkihuollon suunnitelma samalla asialla. Nuorella tulee olla myös jälkihuollon aikana sellainen luotettava aikuinen, jonka kanssa keskustella omista tarpeistaan ja mietittävistä asioista. Näin yhteistyön tuloksena ja kun nuoren ääni tulee kuuluviin, päästään käsiksi yksilöllisiin tarpeisiin. (Peltonen, Pollari & Tiili 2021.) Lisäksi luotettavan aikuisen olisi hyvä olla tiiviisti mukana nuoren siirtyessä sijaishuollosta jälkihuollon palveluiden piiriin.

Yksi tapa toteuttaa osallisuutta on kokemustiedon ja kokemusperäisen osaamisen hyödyntäminen koulutettuna kokemusasiantuntijana. Lisäksi kaikilla asiakkailla on lakisääteinen oikeus osallistua muun muassa palveluiden kehittämiseen. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 12.) Lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa yhdeksi keskeiseksi asiaksi nousee nuorten tasa-arvoisuus sekä mahdollisuus osallistua ja päästä vaikuttamaan kehitettäviin asioihin. Kokemusasiantuntijuus on päässyt tunnustetuksi käsitteeksi sekä tavaksi toimia. Tähän on päästy avoimella, pitkäjänteisellä ja sitoutuneella työllä. Myös kokemusasiantuntijoiden suositus jälkihuollon kehittämiseksi julkaistiin keväällä 2022. (Jahnukainen & Tiili 2022.)

4 TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tutkimustietoa kokemusasiantuntijuudesta lastensuojelun jälkihuollon kehittämiseksi. Tämän tutkimuksen teko lähti yhteistyötahomme lastensuojelun jälkihuollon kehittämistarpeesta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä jälkihuollossa. Lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemykset ovat tutkimuksessamme olennaista. Heidän näkökulmansa ovat merkittävässä asemassa, kun halutaan kehittää palveluita käyttäjälähtöisempään suuntaan ja tarkoituksenmukaisemmiksi. Tutkimustehtävämme oli seuraava: Millaisia näkemyksiä lastensuojelun jälkihuollon työntekijöillä on kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa?

Haastattelun jälkeen, kun kerättyä aineistoa käsiteltiin, otettiin huomioon se, että aineisto on vain haastattelijoiden saatavilla ja se hävitettiin sovitusti, kun aineisto oli käsitelty. Näissä vaiheissa pääsimme vahvistamaan eettistä osaamistamme opinnäytetyömme kautta. Haastateltavaksi valitsimme työntekijöitä lastensuojelun jälkihuollosta, jotta heidän äänensä pääsee kuuluviin palvelun toteuttajina. Kun teimme taustatutkimusta aiheestamme, reflektioimme myös kriittisesti prosessin aikana nousevia ilmiöitä ja ajatuksia yhdessä. Opinnäytetyötä tehdessämme näkyi halu kehittyä ajattelemaan aiheita myös kriittisesti sekä oppiminen mahdollisimman osallistavaan toimintaan. Koko opinnäytetyömme perustuu tutkimusnäkökulmaan, kun opinnäytetyön tutkimuskysymys nousee jälkihuollon kehittämistarpeesta, joten mahdollistamme tässä oppimisen tutkimukselliselle kehittämis- ja innovaatio-osaamiselle. (Sosiaalialan AMK-verkosto 2016.)

Sosiaalialan ammattilaisena on tärkeää työskennellä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistäen, sillä on tärkeää työskennellä sosiaalialan arvojen sekä ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Jotta voi työskennellä näiden mukaisesti vaatii työskentely myös taitoa itsereflektioon. Reflektoidessa omaa osuuttaan työskentelyssä on jo pitkällä. Sosiaalialan työssä herkästi törmää tilanteisiin, jossa ammattieettisyyttä tulee pohdittua. Työskennellessä tulee ottaa myös huomioon asiakkaiden asema, sillä useat heistä ovat haavoittuvassa asemassa yhteiskunnallisessa asemassaan. Opinnäytetyömme oppimistavoitteina oli näiden arvojen ja ammattieettisten periaatteiden entistä pa-

rempi sisäistäminen ja näiden periaatteiden edistäminen tutkimuksen aihealueen osalta. Opinnäytetyössämme keskityimme tutkimaan yhtenä näkökulmana lastensuojelun jälkihuollon kehittämistä ja miten esimerkiksi kokemusasiantuntijuus voi olla tukemassa nuorten osallisuutta.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että se toteutetaan aidossa ympäristössä, kerätään tieto vuorovaikutussuhteessa ja että tutkija on toimija, joka kerää aineiston (Kananen 2017, 34). Tutkimuksessamme mielenkiinnon kohteena on haastateltavien yksilölliset ajatukset ja näkemykset kokemusasiatuntijuuden hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa. Tutkimuksen perustana on työntekijälähtöisyys, jossa työntekijät ovat aktiivisia toimijoita tiedon tuottamisessa. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen, jossa kohdetta pyritään tutkimaan myös mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 157.)

Kvalitatiivinen lähestymistapa antaa äänen tutkittaville ja tuo kuuluviin heidän näkemyksensä. Tästä syystä toteutimme opinnäytetyömme laadullisena, sillä tarkoituksenamme oli kuulla ja tuoda esille työntekijöiden näkemyksiä. Mitä lähemmäksi tullaan yksilöä ja vuorovaikutusta, sitä suurempi syy on käyttää laadullisia menetelmiä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 14, 27). Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan yksittäistä ilmiötä, joten tutkimustulos ei ole niin helposti yleistettävissä, sillä se pätee ainoastaan tutkittavan kohteen osalta (Kananen 2017, 36.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisten piirteiden mukaan, myös aineisto kerättiin hyödyntäen itse ihmistä tiedon tuottamisen instrumenttina. Tutkimuksessa toteutuivat seuraavat laadullisen tutkimuksen piirteet: tutkimus oli luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa laadullisten metodien avulla, tiedonkeruun välineenä käytettiin ihmistä, analyysitapa oli aineistolähtöinen ja tutkimusjoukko oli valittu tarkoituksenmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2008, 164.)

5.1 Teemahaastattelu

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankintametodin valinnassa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. Tämänkaltaisia metodeja ovat esimerkiksi haastattelut, havainnointi sekä erilaisten dokumenttien ja tekstien analyysit. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Koska tarkoituksenamme oli tutkia työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiatuntijuuden hyödyntämisestä, valitsimme tässä tutkimuksessa aineiston hankinnassa metodiksi teemahaastattelun. Haastattelu on joustava tapa kerätä tietoa, sillä keskustelun edetessä voidaan selvittää ja syventää saatavia tietoja, pyytää perusteluja mielipiteille sekä esittää lisäkysymyksiä tarpeen tullen. (Hirsjärvi ym. 2009, 204-205.)

Miettiessämme aineiston keruu menetelmää, koimme tärkeäksi, että tilanne olisi mahdollisimman vuorovaikutteinen ja keskustelunomainen. Mahdollisimman tasavertainen haastattelijoiden ja haastateltavien välillä. Tämän teemahaastattelu mahdollisti hyvin, sillä menetelmästä puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen järjestys ja kysymysten tarkka muoto. Teemahaastattelussa ei varsinaisesti ole valmiita kysymyksiä, vaan haastattelijan tulee varmistaa, että etukäteen mietityt teema-alueet ja aiheet tulee käsiteltyä. (Eskola & Suoranta 2014, 87.) Teemahaastattelulla selvittämme näkemyksiä kokemusasiantuntijuudesta jälkihuollon kehittämiseksi. Teemahaastattelussa alkuperäisen suunnitelman mukaiset teemat voivat kuitenkin poiketa haastattelun aikana vielä esille nousseista teemoista (Hirsjärvi & Hurme 2011). Teemahaastattelua varten valitaan tärkeimpiä teemoja mitä haastattelussa tullaan käymään läpi (Hyvärinen & Suoninen & Vuori). Teemahaastattelu on siitä hyvä valinta, että toteutus tapahtuu yleisesti keskustelun muodossa ja saadaan tietoa vapaamuotoisesti. (Eskola & Vastamäki 2015, 27). Teemat tukevat keskustelua ja aiheessa pysymistä, mutta samalla mahdollistavat uusien ja mielenkiintoisten ajatusten ilmaisun.

Teemahaastattelun teemoiksi valitsimme seuraavat perustuen tutkimuksemme tarkoitukseen sekä tavoitteeseen: vertaisuus, kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa sekä lastensuojelun jälkihuollon kehittäminen. Liitteenä teemahaastattelun runko. (Liite 1)

5.2 Tutkimukseen osallistujat ja aineiston keruu

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä jälkihuollossa. Lisäksi jälkihuollon kehittämisessä, jonka vuoksi kohderyhmäksi valikoitui jälkihuollon työntekijöitä, jotka työskentelevät lastensuojelun jälkihuollon nuorten parissa.

Tutkimukseen haastattelimme neljää työntekijää. Haastateltavat työntekijät löysimme yhdyshenkilömme avulla, kehen olemme olleet alusta saakka yhteydessä opinnäytetyön yhteistyön merkeissä. Yhdyshenkilömme infosi opinnäytetyöstämme ja sen sisältämästä haastattelusta eri yksiköiden työntekijöitä sähköpostin välityksellä. Mikäli työntekijä kiinnostui haastatteluun osallistumisesta, oli hän yhteydessä sähköpostitse meihin. Työntekijöiden kanssa sovimme haastatteluaiakatauluista ja ajallisesti varasimme teemahaastatteluihin noin tunnin aikaa haastattelua kohden. Haastatteluiden ajankohdat sijoituivat 2022 elokuun-marraskuun väliseen aikaan.

Ensimmäisessä haastattelussa oli kaksi työntekijää yhtä aikaa, joka mahdollisti myös työntekijöiden välisen vuoropuhelun. Parihaastattelu mahdollistaa luonnollista keskustelua osapuolten välillä sekä toisen lauseiden täydentämistä eli saadaan aikaan tavanomaista dialogia. Parihaastattelussa yksi työntekijä osallistui meidän tekijöiden kanssa paikan päällä ja toinen työntekijöistä osallistui yhtä aikaa teamsin välityksellä. Seuraavat kaksi haastattelua pidimme yksittäishaastatteluina eli haastattelimme yhtä jälkihuollon työntekijää kerrallaan. Päädyimme tekemään vielä niin yksittäishaastatteluiden kohdalla, että meistä opinnäytetyön tekijöistä molemmat haastattelivat yhden työntekijän yksin.

Haastattelimme työntekijöitä sekä kasvotusten että Teamsin kautta. Teamsin kautta haastattelimme sen vuoksi, että haastatteluun osallistui työntekijöitä myös eri kaupungeista. Valitsimme myös teamsin siitä syystä, että sen kautta saimme toimivasti tallennettua haastattelut. Samalla paikkakunnalla olevia työntekijöitä saimme haastateltua rauhallisessa toimistotilassa, yhteistyötoimittomissa. Haastatteluihin varasimme käytettäväksi aikaa noin tunnin verran, mikä sopi myös hyvin työntekijöiden aikatauluihin. Huomasimme kuitenkin, että haastatteluihin olisi voinut varata myös enemmän aikaa. Keskustelut yhdessä työntekijöiden kanssa olivat mielenkiintoisia ja keskusteltavaa olisi riittänyt enemmänkin.

5.3 Aineiston analysointi

Äänitimme käydyt haastattelut puhelimen nauhurin ja Teamsin kautta, jonka jälkeen litteroimme ne, eli kirjoitimme puhtaaksi tekstimuotoon aineiston analysointia varten. Litteroitua haastatteluaineistoa tuli yhteensä 13 sivua. Litteroinnin toteutimme kirjoittamalla haastattelut puhtaaksi sanasta sanaan. Tutkimustehtävämme ohjasi aineiston jäsentämistä. Litteroinnin jälkeen kävimme aineiston läpi ja poimimme kaikki ne kokemukset ja ajatukset, joilla saisimme vastauksen tutkimustehtävään sekä karsimme aineistosta kaiken epäolennaisen pois tutkimustehtävän kannalta.

Litteroinnin jälkeen tutkimuksesta saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Teemoittelussa tarkastellaan sitä, mitä haastatteluissa on kustakin teemasta sanottu. Teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä eri aihepiirien mukaan. (Tuomi & Sarajarvi, 2009, 93). Analyysivaiheessa tiettyjen teemojen esiintymistä voitiin tarkastella, ja näin ollen aineistosta pystyttiin poimimaan olennaiset aiheet tutkimuskysymyksen kannalta. Huomioiden myös, että teemoiksi voi myös nousta sellaisia, jota ei ole noussut niin vahvasti esille haastattelua suunnitellessa. Myös

käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa aineiston analysointi teemoittelemalla on suositeltavaa. Haastateltavien näkemyksistä voi tällöin poimia kätevästi käytännöllisen tutkimusongelman kanalta olennaista tietoa. Aineistosta voidaan nostaa tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja näin myös voidaan vertailla tiettyjen teemojen ilmenemistä ja esiintymistä aineistossa. (Eskola & Suoranta 2014, 175, 176, 179.)

Teemoittelimme haastatteluista saamamme aineiston kolmeen eri teemaan. Teemat löytyivät, kun tarkastelimme litteroidusta aineistosta toistuvia ja yhteenliittyviä asioita sekä yhteyksiä. Tämän jälkeen muodostimme kolme teemaa, joiden alle nämä asiat pystyttiin selkeästi jaottelemaan. Teemoiksi muodostuivat vertaisuus, kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa sekä lastensuojelun jälkihuollon kehittäminen. Valitut teemat olivat samat, jotka olimme jo ennalta valikoineet aineiston keräämistä varten ja mitä käsitellään paljon myös opinnäytetyömme tietoperustassa. Teemoittelimme siis suoraan teemarunkoon, sillä haastatteluista saadun aineiston sisällön perusteella tämä oli kaikista luontevinta. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa -teeman alle liitimme myös työntekijöiden ajatuksia koskien kokemusasiantuntijan roolia osana koko työyhteisöä sekä huomioitavia asioita liittyen kokemusasiantuntijuuden hyödyntämiseen. Mikäli aineiston keruuseen on käytetty menetelmänä teemahaastattelua, on myös aineiston pilkkominen suhteellisen helppoa, sillä haastattelussa käsitellyt teemat muodostuvat tällöin myös jäsenyyksen aineistoon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93).

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettiset ratkaisut säätelevät tutkimuksen jokaista vaihetta, läpi koko tutkimuksen. Eettiset kysymykset näkyvät niin tutkimuksen tarkoituksessa, suunnitelmassa, haastattelutilanteessa, litteroinnissa, analyysissä, todentamisessa että raportoinnissa (Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001, 20). Koska tutkimuksemme on ihmisiin kohdistuva, pyrimme noudattamaan tarkoin esimerkiksi informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, yksityisyyttä sekä muita ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry). Tutkimuksemme pitää sisällään työntekijöiden haastatteluja, joten pidimme huolta henkilötietojen asianmukaisesti käsittelystä sekä tietosuojasta. Tutkimusta varten äänitetty ja litteroitu aineisto säilytettiin koko tutkimuksen ajan ulkopuolisten saavuttamattomissa, ja kaikki aineisto hävitettiin asianmukaisella tavalla tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Lisäksi noudatimme tutkimuksessamme anonymiteettiä koko tutkimuksen kaikissa eri vaiheissa. Kertasimme vielä ennen haastattelua, että osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja osallistumisensa voi keskeyttää niin halutessaan missä

vaiheessa tahansa. Kävimme läpi myös jokaisen työntekijän kanssa mitä varten haastattelut ovat ja ja mihin tutkimuksen tulokset tulevat. Kerroimme myös, että kun olemme analysoineet haastatteluaineistot ja niin tallenteet hävitetään eivätkä ne joudu kenenkään ulkopuolisten käsiin. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry.)

Haastattelujen jälkeen ja kun aineistot olivat analysoituina, hävitimme aineistot sovitusti eivätkä ne olleet kenenkään muiden ulottuvissa missään vaiheessa työskentelyä. Tämä on yksi monista asioista, mitä tutkimuksen tekemisessä tulee ottaa huomioon eettisyyden kannalta. Eettisyyteen ja varsinkin ammattieettisyyteen kuuluu useita muitakin asioita mitä opinnäytetyötä tehdessä otimme huomioon. Keskusteltavat aiheet haastatteluissa oli tarkkaan mietittyjä sekä pohdittiin eri näkökulmia, miten asioita tuodaan esille. Lisäksi tarkoituksena oli jälkihuollon kehittämisen kautta pystyä edistämään yhteiskunnassa haavoittuvassa asemassa olevien nuorien asemaa.

Luotettavuutta tarkastelimme laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteerien mukaan, joita ovat vahvistettavuus, uskottavuus, refleksiivisyys sekä siirrettävyys (Kylmä & Juvakka 2007, 128). Vahvistettavuus edellyttää tutkimusprosessin kirjaamista niin, että toinen tutkija voi seurata prosessin kulkua (Kylmä & Juvakka 2007, 129). Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa olennaista on tuoda ilmi tarkka kuvaus tutkimuksen kaikista vaiheista ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen tietoperustassa kuvaamme selkeästi tutkimuksemme eri vaiheet; kuinka tutkimusaineistomme koottiin, keiltä haastatteluaineisto saatiin, miten aineisto analysoitiin sekä mihin tuloksiin tutkimuksessamme päädyttiin. Kun opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus ja aineisto on kerätty haastattelemalla, nämä edellä mainitut tekijät vaikuttavat olennaisesti luotettavuuteen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227). Tietoperustaan pyrimme käyttämään mahdollisimman laadukkaita ja ajantasaisia lähteitä, jotta teoriaosuus pysyy luotettavana käytettyjen lähdeviittausten kautta.

Tutkimuksen uskottavuudella puolestaan tarkoitetaan niin tutkimuksen kuin myös tulosten uskottavuutta, sekä niiden osoittamista tutkimuksessa. Tutkimustulosten tulee vastata tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden käsityksiä tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. (Kylmä & Juvakka 2007, 128.) Tähän pyrimme analysoimalla saadun aineiston huolellisesti, jotta tulokset olisivat mahdollisimman totuudenmukaisia sekä vastaisivat haastateltavien käsityksiä tutkimuksemme kohteesta. Liitimme myös suoria lainauksia haastatteluista tulosten raportoinnissa, mikä lisää tutkimuksemme uskottavuutta. Lainaukset tukevat sitä, että tutkimustulokset vastaavat nimenomaan haastateltavien käsityksiä tutkimuskohteesta ja ovat näin luotettavia. (Hirsjärvi ym. 2007, 228.) Lisäksi vietimme riittävästi aikaa perehtyen tutkittavaan aiheeseen sekä sitä koskeviin käsitteisiin.

Laadullisessa tutkimuksessa kun arvioidaan luotettavuutta, on itse tutkimuksen tekijä isossa roolissa. Tutkimukseen vaikuttaa tutkimuksen tekijän valinnat ja päätökset koko tutkimusprosessin aikana. (Vilka 2021, 7.) Refleksiivisyys edellyttää tutkijalta tietoisuutta omista lähtökohdistaan tutkijana. Tutkija arvioi, kuinka hän itse vaikuttaa tutkimusprosessiin sekä aineistoon (Kylmä & Juvakka 2007, 129.) Koemme sen positiivisena asiana, että tietämyksemme tutkimuksemme aiheesta oli alunperin kohtalaisen pintapuolista. Tämä osaltaan vähensi mahdollisia ennakkokäsityksiä, jotka olisivat voineet vaikuttaa esimerkiksi tutkimuksen aineistoon tai tuloksiin. Opinnäytetyössämme emme myöskään pyrkineet yleistettävyyteen, vaan halusimme kuulla yksittäisten työntekijöiden ainutkertaisia näkemyksiä aiheesta.

Siirrettävyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka tulokset voidaan siirtää muihin vastaaviin tilanteisiin. Tämä edellyttää riittävää kuvailevaa tietoa esimerkiksi osallistujista, jotta lukija voi siirrettävyyttä arvioida. (Kylmä & Juvakka 2007, 129.) Opinnäytetyömme tietoperustassa olemme kuvanneet anonymiteetti huomioiden tutkimuksemme osallistujia. Tutkimuksemme koostuu neljän työntekijän omista näkemyksistä, jolloin saadut tulokset eivät ole siirrettävissä kattamaan kaikkien lastensuojelun jälkihuollossa työskentelevien kokemuksia.

6 TULOKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuuden tarpeesta ja sen hyödyntämisestä jälkihuollossa. Haastatteluissa työntekijät toivat esille ajatuksiaan ja näkemyksiään niin yleisellä tasolla, kuin myös omaan kokemukseen perustuen tutkittavasta aiheesta.

6.1 Vertaisuus

Työntekijöiden kanssa kävimme läpi vertaisuutta ja sen merkitystä lastensuojelun jälkihuollossa. Vertaisuus nousee olennaiseksi käsitteeksi ja tavaksi toimia kokemusasiantuntijatoiminnassa, jonka vuoksi se oli tärkeää tutkimuksen kannalta

Työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että vertaisuus ja vertaistuki ovat nuorelle tärkeitä vähintäänkin myöhäisemmässä vaiheessa ja ovat merkittävässä asemassa lastensuojelun jälkihuollon työssä aikuistuvien nuorten parissa. Erityisen arvokasta vertaisuudessa on samanhenkisyys, ettei ole yksin asioidensa kanssa ja vertaisesta voi olla apua sosiaalisten taitojen opettelussa ja mallioppimisessa.

”Ei aktiivisesti ole nuoresta itsestä lähtösin tullut esille, mutta näin työntekijänä ymmärrän sen vertaistuen voiman ja kuinka parantava se voi olla.”

Työntekijät näkivät vertaisuuden voimavarana esimerkiksi mielenterveysongelmien kohdalla. Työntekijä kertoo, että vertaisuudesta olisi paljon hyötyä siinä mielessä, ettei nuori kokisi olevansa yksin omien asioidensa kanssa. Työntekijät toivat myös ilmi sitä, että työ lastensuojelun jälkihuollossa on pitkälti yksilötyötä ja monet asiakkaat hyötyisivät vertaisuudesta ja vertaistyöstä paljon esimerkiksi verkostoitumisessa, kuten oman ikäisiin tutustumisessa.

”Tavoitteenahan olisi, että olisi opiskelu -tai työpaikka, mutta jos kaikilla ei oo tai on vaikka todella ujo nuori, niin haasteeksi tulee sekin, ettei välttämättä tutustu uusiin ihmisiin. Siinä mielessä sellainen vertaistyö tässä työssä ja niinku meidän kautta, että se nuori tapaisi niitä oman ikäisiä ja vertaisia niin olisi todella tärkeää.”

”Joillakin nuorilla myös se, ettei oo yksin siinä tilanteessa. Monestihan sitä märehtii yksin niissä omissa asioissa tai tuntuu että on yksin. Ja jos ne asiat on tosi sekaisin ja sekavat ennenku sitä tukeaki saa, niin se avaa vähä niitä silmiä että on tässä samoja asioita muitenkin kanssa. Että sen oon ainakin nuorilta kuullut.”

Työntekijöiden kanssa keskustelimme nuorista, jotka kuuluvat seksuaalivähemmistöön. Työntekijöiden näkemys oli, että tukihenkilöiden tuki näille nuorille on ollut erityisen arvokasta. Työntekijät jakoivat myös näkemystä siitä, kuinka nuoren elämässä voi olla useita tärkeitä ihmisiä, eikä kaikkien kanssa tarvitse jakaa samoja asioita.

”Yks nuori hän kuuluu seksuaalivähemmistöön ja hän on saanut jonkun järjestön tai yhdistyksen kautta tukihenkilön, se on ihan korvaamatonta. Itellä ei oo omakohtasta kokemusta kuulumisesta seksuaalivähemmistöön, se on tosi herkkä ja sensitiivisyyttä vaativa asia, miten niistä asioista puhutaan”

Työntekijöiden näkemyksenä oli myös se, että hiljattain täysi-ikäistyneiden kohdalla tietynlainen omien asioiden työstäminen on vielä niin paljon kesken, ettei vertaisuus välttämättä ole pelkästään positiivinen asia. Monet asiat nähdään todella kipeinä ja ottaa aikansa, että nuori on itse prosessoinut omia asioitaan sekä kasvanut henkisesti esimerkiksi sijaishuollon päätyttyä.

”Kaikki ei siinä hetkessä oo valmiita siihen, pari vuotta eteenpäin niin on jotenkin henkisesti ehkä kypsempikin ottaa sitä vastaan.”

Vaikka vertaisuus ja sen hyödyntäminen työssä nähdäänkin arvokkaana ja tärkeänä, ei nuori välttämättä koe tälle tarvetta ja halua tietyllä tavalla päästä “vanhoista ympyröistään eteenpäin”. Tämän voi vaikuttaa yhteinen historia muiden nuorten kanssa tai se, ettei halua itse altistua erilaisille ongelmille.

”Oon kuullut tällasta siis ihan asiakkaanki suusta, että ei halua muiden ongelma nuorten kaa, että ei halua olla ihmisen kanssa, jolla on sama tausta.”

Keskusteltaessa vertaisryhmistä ja vertaisuuden hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollon työssä, nosti eräs työntekijä esille sitä, kuinka toiminta olisi varmasti vaikuttavampaa, mikäli vetäjällä itsellään olisi myös samankaltaista taustaa, mitä nuorella itsellään. Työntekijä tuo esiin sitä,

kuinka toiminta olisi samaistuttavampaa ja madaltaisi kynnystä osallistumiseen. Toisaalta haasteena nuorten näkökulmasta voi olla se, että samat henkilöt, jotka ovat olleet käyttämässä päihteitä ovat yhtä aikaa esimerkiksi vertaistukiryhmässä. Päihteidenkäytön riski kasvaa, kun kokoonnutaan samalla porukalla uudestaan vaikkakin eri tarkoituksella. Lisäksi nämä tilanteet voivat tuntua monesta nuoresta ahdistavilta ja lähes mahdottomilta edes osallistua.

”Yks mun jälkihuoltoonori joskus puhu tästä ku mä ehdotin NA (nimettömät narkomaanit) ryhmään menemistä, hän koki sen tosi suurena riskinä itselleen, että hän tietää siellä käy paljon hänen entisiä tuttujaan, myöskin piirit on pienet.”

”Koen vaan, että haasteeksi tässä tulee varmasti se, että on ahdistuneisuutta ja varsinkin näihin sosiaalisiin tilanteisiin liittyvää ahdistusta niin nuorilla on varmasti todella kova kynnys tulla esimerkiksi paikkaan, jossa on samanikäisiä nuoria.”

Keskustelimme vertaisuudesta, kuten vertaistoiminnasta, mitä se voisi antaa nuorelle esimerkiksi itsenäistymiseen liittyvissä asioissa. Nuorten tarvitsema tuki voi olla hyvin monenlaista esimerkiksi talousasioissa, terveyteen ja seksuaaliterveyteen sekä turvallisuuteen liittyviä asioita. Useita nuoria myös yhdistää samanlaiset teemat itsenäistyessä, mutta tuki määritellään silti aina yksiköllisesti jokaiselle.

”On semmosia yhteisiä teemoja mitä se itsenäistyminen tuo, taloudenhallinta ja elämänhallinta, on jotain semmosii itsenäistymiseen liittyviä teemoja mistä sit voi kokee tarvetta sille, että on muita samankaltasessa tilanteessa.”

”Itsenäistymiseen liittyen raha-asiat ja talous on ainakin yksi, elämänhallinta, terveys, turvallisuus, seksuaaliterveys on yks mitä me ollaan mietitty, se on varmaan semmone aihealue mikä mietityttää ja kuuluu siihen nuoruuden kehitysvaiheeseen ja sitten ne päihderiippuvuudet on semmonen mikä meillä näyttäytyy.”

Tärkeänä pidettiin ajatusta siitä, että joku olisi näyttämässä tietä eteenpäin, jotta itsenäistyvän nuoren ei tarvitsisi käydä kaikkea vaikeimman kautta. Apuna olisi henkilö, joka on käynyt samoja asioita jo läpi omassa elämässään, kun on itsenäistynyt.

”Ainakin ajattelisin, ettei tarvis ite ihan kaikkea oppia kantapäähän kautta. Toki me ollaan kanssa tässä taustalla, mutta jos ei oo vaikka jälkihuollon ohjaajaa tai muuta niin se vertainen vois sanoa mitä ei kannattas tehdä ja miten kannattas tehdä, että pääsis helpoimalla siitä eteenpäin.”

”Sosiaalisten taitojen opettelussa. Lisäksi mä uskon, että me (ohjaajat) mallinnetaan sitä käytöstä. Että sellasessa mallioppimisessa se vertaisuus voisi olla helpommin samaistuttavaa.”

6.2 Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa

Jälkihuollon työntekijöillä ei ollut juurikaan kokemusta kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisestä lastensuojelun jälkihuollossa. Työntekijät kokivat, että kokemustietoa on käytetty todella vähän tai ei ole ollut käytössä millään tavalla. Työntekijät mainitsivat, että vertaisuutta ja kokemustietoa on hyödynnetty enemmän mm. järjestötasolla, mielenterveystyössä, päihdetyössä sekä monikulttuurisuustyössä. Kuitenkin työntekijät kokevat, että kokemustiedolle ja kokemusasiantuntijoille olisi paikka ja tarvetta työyhteisöissä.

”Kokemusasiantuntijuutta ei oo liiemmin hyödynnetty.” ”Vielä suomessa on aika työntekijälähtöinen se kulttuuri, vaikka se kokoajan muuttuu semmoseen dialogiseen, että oikeesti asiakkaan asema on merkittävä ja tärkeä tai siis onhan se aina ollut, mutta paljon sellaista että nuoren sosiaalityöntekijä virkaihminenä tietää mihin palveluihin oot oikeutettu ja näitä palveluita sulle tarjotaan, helposti ehkä luotetaan vaan siihen että kouluttautuneet työntekijät tietää ja jätetään hyödyntämättä se kokemusperäinen tieto.”

Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta esimerkiksi juurikin lastensuojelusta, tai vaikka esimerkiksi mielenterveys- ja/tai päihdeongelmasta, joko sitä sairastavana, siitä kuntoutuvana, palvelun käyttäjänä tai omaisena. Kokemusasiantuntija omaa kokemustiedon siitä, miltä tuntuu käyttää kyseistä palvelua ja mikä häntä itseään on auttanut sekä mitkä tekijät ovat vaikuttaneet esimerkiksi itsenäistymiseen ja selviämiseen. Keskustelimme työntekijöiden kanssa siitä, missä asioissa käytännön työssä tarvitsisi kokemusasiantuntijaa sekä miten kokemusasiantuntija voisi edistää osallisuutta käytännön tasolla, sekä minkälaisia vaikutuksia tällä voisi olla.

”Ei ole omakohtasta kokemusta lastensuojelu asiakkuudesta, en voi koskaan tarjota sitä semmosta vertaisuutta, toki se ei oo mun rooli, mutta just sen takia pystyisi hyödyntämään kokemusasiantuntijoita, se ois hyvä.”

Työntekijöiden mukaan kokemusasiantuntija voi tuoda erilaista näkemystä esimerkiksi nuorten kanssa tehtävään päihdetyöhön ja vahvistaa asiakassuhteita.

Työntekijät mainitsivat myös erityistilanteita, joihin kokemusasiantuntijaa erityisesti kaivattiin ja joissa he ohjaajina kokivat olevansa neuvottomia itse auttamaan nuorta. Tällaisiksi tilanteiksi mainittiin esimerkiksi oikeussalikäyttäytyminen, lähisuhdeväkivaltaa koskevat tilanteet, päihdekeskustelut sekä sukupuolisensitiivisyyttä koskevat asiat.

”Joissakin tilanteissa se on niinku ihan hyvä, että ois se asiantuntija esimerkiksi oikeussalasioissa tai päihdekeskusteluissa tai sen tyyppisissä, missä itellä ei nyt semmosta kokemusta ole niin olis hyvä että olis mukana.”

”Mä näkisin todella isoa hyötyä, että tällaset kokemusasiantuntijat tulis ihan vaikkapa pitää luentoja meille työntekijöille, että mä luulen että tosi moni ois kiinnostunut ja ne ois antoisia. Mietin just jotain päihdemaailmaa, että kun en ole itse koskaan mitään laittomia päihhteitä käyttänyt, niin se tietynlainen päihdemaailma. Ja sitten kun tekee narkomaanien kanssa töitä, niin mulla kesti useampi vuosi tajuta että minkälaista se elämä on heillä. Se on kuitenkin niin kaukaa siitä omasta käsityksestä, miten elämää eletään niin siinä ehottomasti se kasvattais omaa ymmärrystä. Lisäksi se kasvattais sellaista luottamuksellista suhdetta siihen asiakkaaseen kun ymmärtää sitä sen hetkistä elämää paremmin.”

Työntekijöiden puheista kävi ilmi myös se, kuinka merkittävä rooli vertaisella voisi olla osallisuuden tukemisessa ja edistämisessä. Kuinka tärkeää olisi nähdä toisia, jotka ovat kokeneet samankaltaisia asioita ja selvinneet. Tämä saisi aikaan tunteen nuorelle, että minäkin pärjään.

”Jos varhasessa vaiheessa sijoitettu nuori sais jonku tukihenkilön tai siis kokemusasiantuntijuuteen perustuvan tukihenkilön niinku sen lisäksi että tottakai hän saa laitoksessa tai sijaisperheessä sen ammatillisen osaamisen kasvatukseen ja kehitykseen liittyen, kuinka paljon tämmönen tukihenkilö vois vaikuttaa, kun joku ihminen jakaa sun kaa samaa kokemusta nii vaikuttaa myönteisesti sun elämään myöhemmin.”

”Niin kyllähän se tietyllä tavalla vois mallintaa sitä osallistumista tai osallisuutta. Että sit he näkee, että joku samoilla taustoilla on vaikka saavuttanut jotain. Että se varmasti lisäksi sellasta psyykkistä fiilistä, että kyllä määkin pystyn kun tuokin pystyy ja on mukana vaikka joissakin hankkeissa.”

6.2.1 Kokemusasiantuntijan rooli osana koko työyhteisöä

Kokemusasiantuntijat nähdään myös yhtenä työntekijöistä. Haastatteluista kävi ilmi, että lastensuojelun kokeneen nähdään voivan tarjota nuorille empatiaa samaa kokeneena ja ymmärtämään paremmin lastensuojelussa olevan nuoren ajatuksia sekä itsenäistymiseen liittyviä asioita sijoituksen jälkeen.

”Varmasti se on tärkeä, että voidaan ymmärtää sitä nuorta, ensisijaisesti olla kiinnostuneita siitä mitä se jälkihuollon asiakkuus sille nuorelle merkitsee sehän on se ensisijainen” ”kokemusasiantuntijuus voi tuoda varmasti semmosta osaamista, ymmärtää nuoren toiminnan taakse ja antaa selityksiä joihinkin asioihin, kun itse tietää sen mitä on opiskellut ja mitä on työn kautta kokemus tuonut”

Työparityöskentelyä ajateltiin myös toimivana vaihtoehtona, että siinä jälkihuollon työntekijä ja kokemusasiantuntija työskentelisivät toimivana parina yhdessä. Työntekijät näkivät sen vaikuttavan palveluiden kehittämiseen sekä entistä parempaan yhteyteen nuorten kanssa.

”Mä kannattaisin kyllä tosi paljon ajatusta, että vaikka sellasena työparityöskentelynä. Että se laajentaa tosi paljon sellasta näkemystä siihen työskentelyyn. Ja näin yksityisellä sektorilla, kun me halutaan kehittää kokoajan meidän palveluja, kun yhteiskunta muuttuu, niin kokemusasiantuntijoilla voisi olla vielä parempi näkemys siitä, että minkälaisia palveluja tarvittais.”

”Kyllä se varmasti lisäis sellasta helposti lähestyttävyyttä, kun mä ite yritän aina päästä jotenkin siitä pois, että mä en oo mikään viranomainen vaan oon täällä asiakasta varten. Niin se varmasti lisäis sellasta helposti lähestyttävyyttä kun ois vaikka työparina kokemusasiantuntija. Niin se ois musta ihan huippu ajatus.”

Työntekijät näkivät kokemusasiantuntijuudessa tärkeänä kokemuksien ainutlaatuisuuden. Lisäksi työntekijät pitivät vaikuttavana kokemusasiantuntijoiden omakohtaisten kokemuksien kuulemista. Omakohtaisten kokemusten kuuleminen voi olla todella vaikuttavaa ja opettaa ihmisille aiheista aivan uusista näkökulmista.

”Kokemus on aina ainutlaatuinen ja aattelen vaikka itteeni työntekijänä ja meitä työyhteisönä, että me ollaan jonku verran käyty seminaareissa ja luennoilla, missä tänä päivänä aika usein on joku kokemusasiantuntijuuden puheenvuoro ja kyllähän ne on usein niitä kaikista pysäyttävämpiä, että joku kertoo, että on vaikka käyttänyt päihkeitä 20 vuotta ja sitten päässyt kuiville, onhan se semmosta vaikuttavaa.”

Haastatteluissa tuli jälkihuollon työntekijöiltä esille myös Veturointi toiminta, jonka työntekijöiden eli veturien kanssa on tehty paljonkin yhteistyötä yhdessä nuorten kanssa. Työntekijät kertoivat, että vertaistukinuoria pyritään kouluttamaan ainakin kerran vuodessa ja kyseinen toiminta toimii tällä hetkellä ainakin Oulussa hyvin.

”Mä ite ruukaan pitää sellasta itsenäistymiskurssia, joka on kuuden päivän/kerran kurssi, jossa käsitellään raha-asiat ja muut. Sitten mulla on joskus ollu mukana näitä vetureita nuorille jotka ovat itsenäistymässä. Nuoret oli hyvinki innostuneita näistä vetureista ja saivat kysellä että miltä se tuntu susta kun sä muutit uuteen kotiin yms.”

6.2.2 Huomioitavia asioita kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisessä

Mitä tulee kokemusasiantuntijatoiminnan haasteisiin, työntekijät pohtivat toiminnan eettisyyttä. Kokemusasiantuntijan tulisi olla hyväksynyt oma menneisyytensä ja lastensuojelun asiakkuutensa, jotta kykenisi toimimaan neutraalisti ja rakentavasti kokemusasiantuntijana.

”Sitte on näitä ei valitettavasti vertaistukiryhmäläisiä, jotka heti opettaa sen että tuon kulman takkaa ku meet nii saat sitä ja sitä ainetta, se nurja puoli siinä.”

”Mietin myös sitä vertaisuutta, kun päihdepuolen vertaistoiminnassa osalla saattaa olla vielä käyttöä, niin se tois kyllä omat kommervenkkinsä työporukkaan. Elämänhallintaa pitäis sillä kokemusasiantuntijalla olla jo aika paljon.”

Työntekijät miettivät myös kokemusasiantuntijana toimivan ammatillisuutta toimia kyseisessä roolissa. Kuitenkin kokemusasiantuntijana toimivalta ei välttämättä edellytetä minkäänlaista koulutusta, mikä herättää kysymyksiä siitä, minkälaisia ja missä elämäntilanteessa olevia ihmisiä toimintaa pääsee harjoittamaan.

”Mä jotenkin mietin sitä, että minkälainen koulutus kokemusasiantuntijalla pitää olla, kun meidän työ on kuitenkin niin sellasta sensitiivistä ja luottamuksellisuus nousee.”

Kun nuoresta tulee täysi-ikäinen ja hän itsenäistyy sijaishuollosta, tarvitsee hän enemmän aikaa työstää omia asioitaan ja aikaa myös kasvaa henkisesti. Tämän jälkeen, kun aikaa on kulunut tarpeeksi, olisi nuori valmiimpi ottamaan vertaistuen mahdollistamaa apua tai toimimaan mahdollisesti kokemusasiantuntijana.

”Mulla on itellä sellanen nuori, joka ois hyvinki kiinnostunu toimimaan kokemusasiantuntijana, mutta hän on vasta täyttänyt 18vuotta niin mä oon sanonu hänelle, että hällä on tässä vielä aikaa itellä työstää niitä asioita. Mä en ite nää, että nuori on vielä valmis heti 18v täytettyään jakamaan ja ottamaan sellasta vertaistyöntekijän roolia vastaan.”

Kokemusasiantuntijan hyödyntämisessä nähdään kuitenkin riskitekijänä se, että nuoret vielä ihannoivat esimerkiksi päihderiippuvuudesta selvinnyttä henkilöä. Tilanne saatetaan siis nähdä väärästä näkökulmasta ja tähän vaikuttaa vahvasti oikea-aikaisuus kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisessä.

”Se voi tulla se ihannoiti että tuoki on selvinny, eihän tässä nyt haittaa jos mää kymmenen vuotta käytän aineita tuoki on noin hyvänvointisen näköne.”

”Vertaistukiryhmät tai kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen ei kaikissa tilanteissa se ei oo oikea-aikaista, ajattelen että se ei oo koskaan huonoks kellekkään, mutta se ei välttämättä oo aina oikea-aikaista esimerkiksi päihderiippuvuus, missä vaiheessa oma kuntoutuminen on.”

6.3 Lastensuojelun jälkihuolto ja sen kehittäminen

Työntekijät pitivät erityisen merkityksellisenä yhteyden luomista nuoren kanssa, kuinka tärkeää se on nuoren elämässä sekä yhdessä työskentelyn kannalta. Yhteyden luomisen lisäksi aidon kohtaamisen merkitys sekä kuulluksi tuleminen ovat merkittävää työntekijöiden näkökulmasta. Keskusteluissa korostui myös jälkihuollon aloittaminen tarpeeksi hyvissä ajoin ennen nuoren itsenäistymistä.

”Yksiköissä ja muuallakin voisi alkaa puhumaan jo aikaisemmin mitä se on se jälkihuolto ja mitä hyötyjä siitä on” ”alotettas työskentely siellä yksikössä jo ja tultas tutuksi, sitte paljon helpompi nuorelle ja tietenki työntekijällekin.”

”Se yhteyden luominen, saattaa olla, että me ollaan ainut kontakti jotenki semmone, joka on kerranki kuullu ja kuunnellu ja on tullu ymmärretyksi ja ainaki ite haluan tarjota sen mahdollisuuden nuorelle, jos ei oo muuten elämässään sitä kokemusta saanut, haluaisin pystyä sitä tarjoamaan, se voi oikeesti viedä pitkälle, että se oikeesti riittää yks kokemus, on tullut kuulluksi, kohdatuksi ja nähdyksi.”

Työntekijöillä oli selvästi yhteneväinen näkemys siitä, että asiantuntijoita tulisi olla usealta eri taholta mukana kehittämässä lastensuojelun jälkihuoltoa. Saimme työntekijöiltä arvokasta näkemystä siitä, millaisissa eri käytännön asioissa ja miltä tahoilta yhteistyötä kehittämiseen kaivattaisiin. Jälkihuollossa työskentelevä työntekijä jakoi kokemustaan siitä, kun nuori on siirtynyt jälkihuollon palveluiden pariin suoraan vankilasta.

”Rikosseuraamuslaitos tai onhan meillä sellasiiki vankeja, jotka suorittaa alaikäsenä jo rangaistusta, ne vapautuu vankilasta jälkihuoltoikäsenä” ”yks minkä kanssa semmosta yhteistyötä ois tosi tosi tärkeä ihan yhteiskunnallisella tasolla kehittää.”

”Mä toivoisin että siellä ois myös nää työntekijät, jotka tekee tätä työtä, että niitä kuultais.”

”Isompi alue elikkä sosiaalitoimesta työmarkkina-asioihin ja kelan asioihin ja maahanmuuttajista niistä ihmistä, jotka työskentelee Heikinharjussa (vastaanottokeskus) heillä, on myös sen ikäisiä nuoria, jotka ovat mahdollisesti tulossa sieltä jälkihuoltoon.”

Siirtymisvaiheisiin tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota, nuoren siirtyessä sijaishuollosta jälkihuoltoon sekä jälkihuollosta itsenäiseen elämään. Jälkihuoltoa voidaan tarjota lastensuojelulain muutoksen tuoman ikärajan noston ansiosta 21 ikävuoden sijaan nykyään 25 ikävuoteen saakka. Jälkihuollossa tapahtunut ikärajan muutos on tuonut erilaisen näkökulman jälkihuollon työhön, kun yhä useampi jälkihuollon nuori perustaa oman perheensä. Nuorelle tulee lisäksi paljon vastuuta ja velvollisuuksia itsenäistymisen yhteydessä, unohtamatta vapautta.

”Ku muuttu tää ikäraja, että se nousi sinne 25 asti että siinä tulee suuria muutoksia sen nuoren elämässä, se on ehkä pöljäilly 18 v ja sit se onki viisastunu 21 v ja löytäny miehen tai vaimon tai perustaneet perheen niin siinä on varmaan semmosta kehittämisen paikkaa, että myöskin se työntekijä kulkee siinä matkassa ja jättäen sitä työtä tai lopettaen työtä pikkuhiljaa niin että nuori pärjää.”

”Yhessä silmänräpäyksessä tulee ihan jäätävä määrä vastuuta ja velvollisuuksia, mutta myös sitä vapautta.”

Työntekijöillä oli myös ideoita, miten näitä siirtymisvaiheita voisi lähteä kehittämään ja miten ne toimisivat paremmin nuoria ajatellen. Viimeinen vuosi on merkityksellisin itsenäistyvälle nuorelle ennen kuin täyttää 18 vuotta ja olisi tärkeää luoda jo suhde jälkihuollon työntekijään, joka jatkaa nuoren kanssa sijaishuollon jälkeen.

”Tyylii viimeine vuosi, lähtis semmone vuoden kello raksuttamaan, sinä aikana jo jotenkin sitä valmistelua siihen itsenäistymiseen ja jälkihuollon työntekijä tulis jo oikeesti hyvissä ajoin mukaan nuoren elämään ja tueksi siinä itsenäistymisessä.”

”Ite näkisin vielä tuossa sellaisen, että ois tosi hyvä aloittaa sen nuoren kanssa jo ennen kuin hän täyttää sen 18 vuotta. Se vertainen vois aloittaa jo vähän aiemmin ettei kaikki tuu ihan puskista kun täyttää sen 18 vuotta. Olipa se sitten meidän sanomana tai vertaisen sanomana, että miten sun kannattais esimerkiksi tää talous tai asuminen hoitaa.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkoituksena oli selvittää lastensuojelun jälkihuollon työntekijöiden näkemyksiä kokemusasiantuntijuudesta, sen tarpeesta ja hyödyntämisestä työssä. Haastatteluiden perusteella voimme todeta, että kokemusasiantuntijuus on käsitteenä sosiaalialan ammattilaisille tuttu, mutta kuitenkin sitä hyödynnetään vielä aika vähän lastensuojelutyössä. Tutkimustuloksista on nähtävissä, että työntekijät pitivät kokemusasiantuntijuuden hyödyntämistä yleisesti ottaen hyvänä ajatuksena, sekä arvokkaana tietona teoriatiedon rinnalla. Jälkihuollon työntekijät työskentelivät parhaillaan yksityisellä sektorilla ja useampi koki, että tällä hetkellä kokemusasiantuntijuutta ja kokemustietoa ei hyödynnetä juurikaan nuorten kanssa työskennellessä. Vastauksissa esille nousi myös se, että kokemusasiantuntijatoiminnan käyttö nähdään paljolti kolmannen sektorin sekä hankkeiden toimintana, jota hyödynnetään enemmän esimerkiksi mielenterveys- ja päihdetyössä, mutta on lastensuojelussa toistaiseksi varsin vähän hyödynnetty voimavara.

Vertaisuus, asioista keskusteleminen yhdessä vertaisen kanssa nähtiin tärkeänä ja arvokkaana, mikä voisi olla todella hyödyllistä vähintäänkin myöhäisemmässä vaiheessa nuoren elämässä. Työntekijöiden puheista kävi selkeästi ilmi, että kokemusasiantuntija voisi tarjota nuorelle vertaisuutta, jota ei voi tarjota ilman, että on kokenut jotain vastaavaa. Vertaisuuden myötä kokemusasiantuntija voi vähentää myös toivottomuuden tunteita. Nähdään, että ihmissuhteiden merkitys korostuu erityisesti itsenäistyttyäessä sijaishuollosta. Jälkihuollon aikana tulisikin rakentaa yhdessä nuoren kanssa aktiivisesti yhteyksiä hänen omiin verkostoihinsa sekä tuettava paremmin sitä, että nuoret pääsevät luomaan ja ylläpitämään suhteitaan heille läheisiin ihmisiin. (Jahnukainen & Tiili 2022, 8.) Nuoren verkostoitumisessa, sosiaalisten suhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä nähtiin kokemusasiantuntijalla olevan tärkeä rooli. Käytännön tason työssä kokemusasiantuntijuutta ja kokemusasiantuntijaa kaivattiin erityisesti päihderiippuvuutta koskeviin asioihin, vertaisuuteen ja tietynlaisen toivon luomiseen, itsenäistymiseen liittyviin asioihin, kuten talouteen, raha-asioihin, elämänhallintaan, terveyteen ja turvallisuuteen liittyen. Kokemusasiantuntija tuo työhön myös ihan uudenlaisia näkökulmia sekä vahvistaa parhaimmassa tapauksessa asiakassuhteita.

Tällä hetkellä ne, jotka ovat jostain syystä muita haavoittuvammassa asemassa, eivät välttämättä saa riittävästi tukea ja apua. Lastensuojelun asiakkaat ovat haavoittuvaisessa asemassa, joka edellyttää viranomaisilta ja muilta toimijoilta erityistä huomiota ja herkkyyttä toimia huomioiden asiakkaan tosiasialliset olosuhteet. Työntekijät mainitsivat myös niin sanottuja erityistilanteita, joihin kokemusasiantuntijaa erityisesti kaivattiin ja joissa he ohjaajina kokivat olevansa toisinaan neuvottomia itse auttamaan nuorta. Tällaisiksi tilanteiksi mainittiin esimerkiksi oikeussalikäyttäytyminen, lähisuuhdeväkivaltaa koskevat tilanteet, päihdekeskustelut sekä seksuaalisuutta koskevat asiat. Edellä mainitut tilanteet koettiin sellaisiksi, missä työntekijät näkivät esimerkiksi työparityöskentelyn kokemusasiantuntijan kanssa hyvänä ajatuksena. Ammattilaiset voivat saada kokemusasiantuntijuuden myötä uusia näkemyksiä kokemukseen pohjautuvasta tiedosta. Kokemusasiantuntijat voivat tuoda esille niin toimivia toimintatapoja kuin myös kehitettäviä toimintatapoja. Kokemusten kautta voidaan saada myös selville, vastaako työntekijän toiminta itse asiakkaan tarpeita. Tällöin ammattilaisilla on hyvät lähtökohdat toimintojen ja laadukkaan lastensuojelutyön kehittämiseen. (Sudenlehti ja Uusitalo 2018, 110–111.)

Haastatteluista nousi olennaisesti esille myös siirtymävaiheiden oikea-aikainen ennakointi; tässä tapauksessa sijaishuollosta jälkihuollon piiriin. Kokemusasiantuntijan rooli nuoren siirtymävaiheissa olisi tuottaa jo hyvissä ajoin tietoa nuorille esimerkiksi itsenäistymiseen liittyvissä asioissa sekä kaikkeen siihen, mitä muutto omaan kotiin voi tuoda tullessaan. Kokemusasiantuntijoiden vierailut esimerkiksi jo sijaishuoltopaikassa nähtiin hyvänä ajatuksena. Työntekijät kokivat, että kokemusasiantuntijan sanomana toiminta voisi olla vaikuttavampaa nuorille sekä myös työntekijät voisivat ymmärtää entistäkin paremmin, mitä jälkihuollon asiakkuus itse nuorelle merkitsee. Työntekijät toivat ilmi sitä, että myös nuoret ovat toivoneet jo hyvissä ajoin tietoa itsenäistymisestä ennen omilleen muuttamista. Sijaishuolto ja jälkihuolto tulisikin nähdä ennemmin toisiinsa limittyvinä vaiheina nuoren asiakaspolussa sen sijaan, että niihin suhtauduttaisiin ikään kuin erillisinä prosesseina. Tarpeeksi ajoissa suunniteltu jälkihuolto osaltaan tukee nuorta sekä hänen perhettään jo sijaishuollon aikana siten, että syntyy tunne tulevaisuuden mielekkyydestä ja turvallisuudesta – että joku on kiinnostunut nuoresta myös sijoituksen jälkeenkin. (Pukkio & Hoikkala 2016, 6.)

Nuorten kokemusasiantuntijatoiminnalle lastensuojelussa on myös vahva oikeudellinen perusta, koska se edistää osaltaan lukuisten ihmisoikeussopimusten ja kansallisten säädösten toteutumista. Vaikka se ei yksinään ja itsessään tarkoita sitä, että nämä säädösten määräämät veloitteet tulisivat sen toteuttamisen kautta tehdyiksi, kokemusasiantuntijatoiminta on yksi keino vahvistaa nuorten oikeuksien toteutumista. Nuorten osallistumisella kokemusasiantuntijatoimintaan pystytään vahvistamaan nuorten kokemuksia poliittisesta ja sosiaalisesta osallisuudesta. Tutkitusti osallistumisella ja osallisuuden kokemuksella on merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi sairastumisriskien ja syrjään jäämisen ehkäisemisessä sekä muita nuorten hyvinvoinnin ja koko suomalaisen demokration kannalta merkittäviä hyötyjä. Nähdään, että kokemusasiantuntijatoiminnalla voidaan vahvistaa erityisesti myönteistä minäkuva, oman toimijuuden kokemusta sekä turvallisuuden kokemusta. (Kaijanen, Liukkonen, Nokireki & Westlund 2022, 22.) Osallisuuden edistämässä nähtiin tärkeänä, että kokemusasiantuntija voisi olla tukena nuoren verkostoitumisessa ja tutustumisessa vertaisiin sekä mallintaa nuorelle osallistumista ja osallisuutta. Lisäksi kokemusasiantuntijana toimiva voisi lisätä uskoa nuoren omaan pystyvyyteen, kun hän on samankaltaisilla taustoilla saavuttanut jotain ja toimii esimerkiksi jossain hankkeessa.

Useampi työntekijä nosti haastatteluissa esille, kuinka muutama asiakasnuori on osoittanut kiinnostusta toimia kokemusasiantuntijana myös itse jossain vaiheessa. Kokemusasiantuntijuus parhaimmillaan lisää osallisuutta ja osallistumista. Kokemusasiantuntijuuden mahdollistaminen lastensuojelussa nähdään tärkeänä lisäksi nuorten voimaantumisen kannalta. Moni kokemusasiantuntija on tuonut esiin, että mahdollisuus toimia asiantuntijana omien kokemustensa kautta on tuntunut tärkeältä sekä arvostusta lisäävältä. Kokemusasiantuntijuus voi myös tarjota mahdollisuuden kehystää omat kokemukset uudelleen, ydinkysymyksenä tässä on kokemus omasta toimijuudesta ja sen kautta avautuvista näköaloista omassa elämässä. (Hipp & Palsanen 2014.)

Kokemusasiantuntijatoimintaa toteutetaan tänä päivänä esimerkiksi kolmannella sektorilla sekä eri hankkeiden kautta. Haastatteluissa nousi erityisesti Auta Lasta ry Veturointi-toiminta, joka koettiin todella toimivaksi Oulun alueella. Keskustelut Vetureiden, eli kokemusasiantuntijoiden kanssa näyttäytyivät tärkeänä nuorille. Veturointi-toiminnan tarkoitus onkin tukea nuoren omaa toimijuutta, elämän ja arjen hallintaa, hyvinvointia ja sosiaalista osallisuutta. Ammatillisen tuen rinnalle nuori saa kokemusasiantuntijan tukea ja kannustusta esimerkiksi arjen asioihin, tulevaisuuden pohdintoihin sekä muihin hänelle tärkeisiin asioihin. Toiminnan tarkoituksena on myös vahvistaa kokemusasiantuntijoiden ja nuorten osallisuutta lastensuojelun kehittämisessä ja toiminnassa. (Auta

Lasta ry 2023.) Myös lastensuojelun lainsäädännössä korostetaan vahvasti asiakkaan osallisuutta, jota kokemustieto ja kokemustiedon hyödyntäminen tukisi loistavasti.

Koska kokemusasiantuntijatoimintaa ei nähdä vielä niin vakiintuneena, haasteena koettiin, mistä kokemusasiantuntijoita ylipäätään löytää sekä millaisia toimintamahdollisuuksia kokemusasiantuntijuuteen liittyy. Huomioitavat ja kysymyksiä herättävät asiat kokemusasiantuntijatoiminnasta liittyivät hyvin pitkälti eettisiin kysymyksiin, kuten kokemusasiantuntijan ammatillisuuteen toimia kyseisessä roolissa.

8 POHDINTA

Koko tutkimuksen teko lähti kehittämistarpeesta yhteistyötahossamme ja tarkemmin jälkihuollon kehittämisestä siellä. Haastateltavia työntekijöitä saatiin kasaan kaiken kaikkiaan neljä. Alkuperäinen haaveenamme ja tarkoituksena oli saada myös lastensuojelun jälkihuollon asiakasnuoria mukaan tutkimukseen, mikä ei tällä kertaa toteutunut. Olemme kuitenkin äärimmäisen kiitollisia neljälle lastensuojelun jälkihuollon työntekijälle, jotka halusivat osallistua haastatteluihin. He toivat ammatitaitonsa kautta esiin monipuolista tietoa ja näkökulmia opinnäytetyömme aiheen tiimoilta. Heidän haastatteluissaan tuli myös paljon esille asiakasnuorten toiveita ja kokemuksia käsiteltävistä aiheista, mikä on todella arvokasta.

Rakensimme aluksi tutkimuksen työohjelmaa hyvin optimistisesti niin, että haastattelut pidettäisiin mahdollisesti jo ennen kesää 2022, kun aloitimme työnteon 2021 loppuvuodesta. Haastattelut toteutuivat lopulta syksyllä 2022. Haastattelut olivat hyvin antoisia ja ihania hetkiä sekä opettavaisia. Pohdimme siinä vaiheessa, jos voisimme saada vielä lisää haastateltavia mukaan. Yhteistyötahomme kanssa työskentely sujui mallikkaasti, kun saimme valittua mukaan sopivan yhteistyötahon. Yhteistyötahon kanssa aloimme suunnitella yhteistyötämme 2022 keväällä. Työstimme opinnäytetyötämme syksyn haastatteluiden jälkeen pitkään ja pohdimme aiheita jatkuvasti myös työssämme.

Alkuperäinen suunnitelma opinnäytetyön tekoon oli haastatella jälkihuollon työntekijöiden lisäksi myös jälkihuollon nuoria. Olisimme toivoneet parihaastattelua yhdessä jälkihuollon nuoren ja hänen jälkihuollon työntekijänsä kanssa. Lähetimme haastattelukutsut alkuun näin, mutta pian huomasimme, että nuoria oli haasteellista saada tarpeeksi mukaan haastatteluihin. Päädyimme siis haastattelemaan jälkihuollon työntekijöitä, jotka kuitenkin toivat mukanaan haastatteluihin oman työkokemuksen kautta nuortenkin näkemyksiä asioihin.

Jälkihuollon nuorten haastatteleminen olisi ollut erittäin mielenkiintoista ja tärkeää kehittämisen kannalta. Nämä nuoret ovat kuitenkin ne asiakkaat jälkihuollosta, joiden äänellä on erityisen tärkeä rooli, kun jälkihuoltoa kehitetään. Haastatteluissa nousi esille myös tämä näkemys, että olisi hyvä kuulla jälkihuollossa olevia nuoria ja saada heidän ajatuksiaan myös kuuluviin. Tästä syntyikin kätevästi jatkotutkimusidea, selvittää miten nuoret itse kokevat kokemusasiantuntijuuden tarpeen ja hyödyntämisen lastensuojelun jälkihuollossa. Nuoria voisi haastatella yksinään tai käyttää menetelmänä parihaastattelua yhdessä jälkihuollon työntekijän kanssa.

Koemme, että osaamisemme tulevina sosiaalialan ammattilaisina on kasvanut monella tapaa. Sosiaalialan kompetensseja ajatellen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaamisemme on lisääntynyt rutkasti, sillä tämä on kummallekin ensimmäisen tutkimustyö, minkä olemme tehneet alusta loppuun saakka. Opimme myös paljon eri tutkimus- ja kehittämismenetelmistä ja tutkimuksen eri vaiheet tulivat hyvinkin tutuiksi tutkimuksen edetessä.

Eettinen osaaminen yksi olennaisimpia alamme kompetensseja, jonka suunnassa tulee ottaa hyvinkin monia asioita huomioon jokaisessa tutkimuksen vaiheessa. Jo pelkästään aiheen valinta ja tutkimuskysymyksen muotoilu ovat suuria eettisiä ratkaisuja (Kylmä & Juvakka, 2007, 144). Sosiaalialan eettiseen osaamiseen lukeutuu myös kyky toimia ammattieettisten periaatteiden, sosiaalialan arvojen sekä ihmis- ja perusoikeussäädösten mukaisesti sekä edistää osaltaan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Tutkittavan aiheen suunnasta opimme paljon näistä edellä mainituista asioista, sillä kokemusasiantuntijatoiminnassa oleellista on avoin yhteistyö, jossa nuoret otetaan mukaan tarkastelemaan kehitettäviä ja arvioitavia asioita tasa-arvoisesti.

Opinnäytetyötä tehdessä ja haastatteluja valmistellessa pidimme kriittisen näkemyksen läsnä työntöössä. Halusimme kuulla haastateltavien näkemyksiä mahdollisista haitoista tai riskeistä kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisessä. Kriittinen näkökulma näyttäytyikin haastateltavien puheissa ja tämä onkin tärkeää ammattilaisena, että kykenee myös kriittiseen reflektioon. Pyrkimyksenä oli myös meillä tulevilla sosiaalialan ammattilaisina vahvistaa omaa kriittistä reflektiokykyä, mikä onnistui kyllä vuoropuhelussa haastateltavien kanssa. Lisäksi huomioimme haastatteluissa, miten kokemusasiantuntijana voisi edistää nuorten osallisuutta nuorten asioita hoidettaessa, sillä tämä on myös merkittävää palveluiden kehittämisen kannalta.

Opinnäytetyön teko opetti meille ehdottomasti eniten lisää kärsivällisyyttä aikataulujen suhteen. Alkuperäinen aikataulu muuttui työn edetessä useaan otteeseen, mutta silti työskentely jatkui ja saimme haastatteluaineistot kerättyä ja tutkimuksen etenemään. Lisäksi opinnäytetyö prosessi opetti meille paljon tutkimuksen tekemisestä sekä haastatteluiden suunnittelusta. Tutkimuksessa oli useita vaiheita ennen kuin pääsimme edes haastattelemaan työntekijöitä. Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi vaatii kärsivällisyyttä sekä omistautumista tutkimusta tehdessä, joten oli todella tärkeää, että tutkimuksen aihe oli meille mieluinen.

LÄHTEET

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Hakupäivä 12.4.2022. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382

Auta Lasta Ry. Veturointi-toiminta. Hakupäivä 4.4.2022. www.veturointi.fi

Barkman, Johanna, Inkinen, Helena, Isoniemi, Sami ja Vario, Pipsa 2017. Muutosvoimaa – kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa. Opas ja käsikirja 3/2017. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tallinna: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli, & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. Vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS- Kustannus, 27–44.

Falk, Hanna, Kurki, Marjo, Rissanen, Päivi, Kankaanpää, Sini & Sinkkonen, Niina 2013. Kuntoutujasta toimijaksi - kokemus asiantuntijuudeksi. THL:n Raportteja 39/2013. Hakupäivä 10.6.2022. <http://www.julkari.fi/handle/10024/110670>

Hietala, Outi ja Rissanen, Päivi (2015) Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Helsinki: Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden Keskusliitto.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2015. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirschovits-Gerz, Tanja, Weckroth, Niina & Heino, Tarja 2022. Ikkuna aikuistumiseen – Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Raportti 2/2022. Vantaa: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hirschovits-Gerz, Tanja, Sihvo, Sinikka, Karjalainen, Jarni & Nurmela, Anna 2019. Kokemusasiantuntijuus Suomessa. Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja toiminnan käytännöistä. Työpaperi nro 17/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hoikkala, Susanna 2016. Havaintoja jälkihuoltoa koskevasta kokemus- ja tutkimustiedosta. Teoksessa Saana, Pukkio & Tiia, Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön, Lastensuojelun keskusliitto Helsinki.

Hokkanen, Liisa ja Nikupeteri, Anna 2015. Henkilökohtainen, yhteisöllinen ja rakenteistunut kokemusasiantuntijuus. Teoksessa Taina Meriluoto, Leena Marila-Penttinen & Essi Lehtinen (toim.) Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Verkkojulkaisu. Ensi- ja turvakotien liitto. Hakupäivä 4.6.2022. [https://docplayer.fi/13053155-Kasikirja-taina-meriluoto-leena-marila-penttinen-ja-essi-lehtinen\[1\]toim.html](https://docplayer.fi/13053155-Kasikirja-taina-meriluoto-leena-marila-penttinen-ja-essi-lehtinen[1]toim.html).

Hyvärinen, Matti & Suoninen Eero & Vuori Jaana. Haastattelut. Laadullisen tutkimuksen verkko-käsikirja. Tietoarkisto. Hakupäivä 13.4.2022. Haastattelut - Tietoarkisto (tuni.fi)

Hyväri, Susanna & Rissanen, Päivi 2014. Kuntoutujien kokemustutkimuksen menetelmät. Verkkojulkaisu. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. Hakupäivä 6.6.2022. [file:///C:/Users/-/Downloads/48476-Kirjoitus%20\(sis%C3%A4lt%C3%A4en%20ydinasiat,tiivis-telm%C3%A4t%20&%20asiasanat\)-38823-1-10-20150108.pdf](file:///C:/Users/-/Downloads/48476-Kirjoitus%20(sis%C3%A4lt%C3%A4en%20ydinasiat,tiivis-telm%C3%A4t%20&%20asiasanat)-38823-1-10-20150108.pdf).

Jahnukainen, Johannes & Tiili, Anna 2022. Kokemusasiantuntijoista huikea resurssi kehittämistyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Hakupäivä 10.03.2022. <https://www.lskl.fi/blog/kokemusasiantuntijoista-huikea-resurssi-kehittamistyohon/>.

Jahnukainen, Johannes & Tiili, Anna 2022. Ei taikatemppuja vaan tukea – Kokemusasiantuntijoiden suosituksen lastensuojelun kehittämiseksi. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 1/2022. Hakupäivä 18.03.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220309EiTaikatemppujaVaanTukeaOpas.pdf>.

Kaijane, Milja, Liukkonen, Johanna, Nokireki, Katriina, & Westlund, Onni. Nuorten osallisuus ja kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. UP2US-hankkeen loppuraportti. Kirjapaino Kari Ky, Jyväskylä 2022. Hakupäivä 7.1.2023.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lastensuojelulaki 417/2007. Hakupäivä 25.3.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun Keskusliitto 2021. Lastensuojelussa tulisi aina kuulla kokemusasiantuntijoita – eettisesti. Hakupäivä 15.03.2022. <https://www.lskl.fi/tiedotteet/lastensuojelussa-tulisi-aina-kuulla-kokemusasiantuntijoita-eettisesti/>

Malm, Karla. Itsenäistynyt nuori vahvistuva toimija – tukea täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Verkkojulkaisu 133. Hakupäivä 23.3.2022. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/itsenaisytyva_nuori_vahvistuva_toimija_web.pdf

Mikkonen, Irja & Saarinen, Anja 2018. Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Osallisuuden aika 2020. Kokemusasiantuntijat – Vallankumous lastensuojelussa III. Hakupäivä 30.5.2022. <https://static1.squarespace.com/static/58fddb881b10e3ec05946525/t/5e4bac8771f6217a28edd365/1582017740745/KOKEMUSASIAN TUNTIJAT+-+VALLANKUMOUS+LASTENSUOJELUSSA+III.pdf>

Peltonen, Reetta & Pollari, Pasi & Tiili, Anna 2021. Kaikkein tärkeimmät asiat – Nuoren oikeus oikeuksiaan koskevaan tietoon sijaishuollossa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 3/2021. Hakupäivä 28.5.2022. <https://www.lskl.fi/julkaisut/kaikkein-tarkeimmat-asiat/>

Pukkio, Saana & Hipp, Tiia 2016. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Hakupäivä 17.03.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>

Sosiaalialan AMK-verkosto 2016. Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit. Hakupäivä 5.6.2022. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkinnot-ja-kompetenssit/>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamisryhmän loppuraportti. Hakupäivä 9.4.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161637/STM_Rap_2019_43_Lastensuojelun_jalkihuollon_uudistamistryoryhman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sudenlehti, Jussi & Uusitalo, Ilkka 2018. Tulevaisuuden lastensuojelu. Suomen Psykologinen instituuttiyhdistys ry.

Terveyskylä 2020. Vertaistuen muodot. Hakupäivä 29.5.2022. <https://www.terveyskyla.fi/vertaistalo/tietoa-vertaistuesta/vertaistuen-muodot>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Kokemusasiantuntijat lastensuojelussa. Hakupäivä 10.3.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/toimijat/kokemusasiantuntijat-lastensuojelussa>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021. Hakupäivä 5.4.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142676/Lastensuojelu_2020.pdf?sequence=7&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Kokemusasiantuntijuus ja vertaistuki. Hakupäivä 14.03.2022. <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyspalvelut/kokemusasiantuntijuus-ja-vertaistuki>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Ehkäisevä lastensuojelu. Hakupäivä 16.3.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Mitä on lastensuojelu? Hakupäivä 16.3.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Jälkihuolto. Hakupäivä 27.1.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaittinen, Kaisa 2021. Itsenäistymistä tukeva jälkihuolto. Hämeenlinnan korkeakoulukeskus. Sosionomikoulutus. Opinnäytetyö. Hakupäivä 1.4.2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021120924879>.

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020–2023. Tavoitteena nuoren merkityksellinen elämä ja osallisuus yhteiskunnassa. Hakupäivä 5.4.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-697-3>

Valtioneuvosto Helsinki 2021. Kansallinen lapsistrategia. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Helsinki. Hakupäivä 27.05.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Vilka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus 2015. Hakupäivä 27.5.2022.

Vilka, Hanna 2021. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus 2021. Hakupäivä 27.5.2022. Ellibs Library. Vaati käyttöoikeuden.

1. Vertaisuus

Vertaisuudella tarkoitetaan kokemusten jakamista toisen saman kokeneen kanssa, tärkeintä tässä on kertominen ja kuuleminen. Tällöin ihminen voi tulla myös syvästi ymmärretyksi, kun saa jakaa kokemuksiaan juurikin samaa kokeneen kanssa. Vertaistuen avulla ihminen voi saada tietoa, tukea ja apua askarruttaviin kysymyksiin ja pohdintoihin. Vertaisuus nouseekin hyvin olennaiseksi käsitteeksi ja tavaksi toimia kokemusasiantuntijatoiminnassa.

Millaisena ajattelisit vertaisuuden ja kokemusten jakamisen tai koetko tälle tarvetta yhdessä esimerkiksi kokemusasiantuntijan kanssa?

Mitä vertaisuus (esimerkiksi vertaistoiminta) voisi antaa esimerkiksi itsenäistymiseen liittyvissä asioissa? Minkälaista apua voisit saada vertaiselta omaan arkeesi, esimerkiksi raha-asioihin tai asumiseen?

Millaisena näkisit mahdolliset vertaistukiryhmät ja niiden hyödyntämisen lastensuojelun jälkihuollossa?

Millaisia hyötyjä ja haittoja voisi olla vertaisuudella lastensuojelun jälkihuollossa?

2. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun jälkihuollossa

Kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan taitoa, joka pohjautuu omakohtaiseen kokemukseen tai vaikkapa oman läheisen kautta saatuun kokemukseen, liittyen esimerkiksi johonkin sairauteen tai sosiaaliseen ongelmaan. Hänellä on kokemustietoa myös siitä, mikä häntä itseään tai omaistaan on vienyt tilanteessa eteenpäin. Esimerkiksi lastensuojelussa toimivilla kokemusasiantuntijoilla on itsellään omakohtainen kokemus lastensuojelun asiakkuudesta. Kokemusasiantuntijan henkilökohtaista kokemusta voidaan hyödyntää esimerkiksi itse työssä ja sen kehittämisessä. Tarkoituksena onkin tuottaa tietoa itse asiakkaiden näkökulmasta ja kokemuksista käsin. Kokemusasiantuntijana voi toimia käytyään siihen liittyvän kokemusasiantuntijakoulutuksen.

Lastensuojelussa kokemustietoa tarvitaan esimerkiksi kehittämis-, kouluttamis- ja vaikuttamistyössä. Yhteisen, avoimen keskustelun kautta saadaan kaivettua erilaisia näkökulmia ja tällöin niitä on mahdollista myös ymmärtää paremmin. Kokemusasiantuntijuus voidaan jakaa noin kolmeen eri osa-alueeseen, joita ovat yksilökohtainen, yhteisöllinen sekä rakenteellinen kokemusasiantuntijuus.

Keskeistä kokemusasiantuntijuudessa on vertaisuuden lisäksi osallisuuden edistäminen. Yksi tapa toteuttaa osallisuutta on kokemustiedon ja kokemusperäisen osaamisen hyödyntäminen koulutettuna kokemusasiantuntijana. Kaikilla asiakkailla on lakisääteinen oikeus osallistua palveluiden kehittämiseen. Lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa yhdeksi keskeiseksi asiaksi nousee nuorten tasa-arvoisuus sekä mahdollisuus osallistua ja päästä vaikuttamaan kehitettäviin asioihin.

Mitä ajattelet kokemusasiantuntijuuden olevan? Mitä sinulle kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa tarkoittaa?

Onko sinulla kokemusta kokemusasiantuntijuudesta lastensuojelun jälkihuollossa? Jos on, milaista se on ollut?

Missä asioissa käytännön työssä tarvitsisi kokemusasiantuntijaa?

Miten kokemusasiantuntija voisi edistää osallisuutta käytännön tasolla ja minkälaisia vaikutuksia tällä voisi olla?

Minkälainen rooli kokemusasiantuntijalla voisi olla osana työtiimiä?

Mitä hyviä ja huonoja puolia voisi olla kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisessä lastensuojelun jälkihuollossa?

3. Lastensuojelun jälkihuolto

Kokemusasiantuntijuuden sekä vertaisuuden merkitys ja tärkeys on tunnistettu laajalti useilla työkentillä, kuten esimerkiksi päihdehuollossa ja mielenterveyspalveluissa. Lastensuojelun puolella kokemusasiantuntijuutta on hiljalleen alettu myös hyödyntämään. Jälkihuollon kehittäminen on tällä hetkellä kovan kehittämisen alla, joten tietoisuuden ja myös kokemusasiantuntijoiden kuuleminen ja mukaan ottaminen palveluiden kehittämiseen voidaan nähdä todella tärkeänä.

Miten sinä haluaisit kehittää jälkihuoltoa?

Mitä kokemusasiantuntijuus voisi tuoda jälkihuoltoon?

Ketkä voisivat olla mukana kehittämässä jälkihuoltoa?